

ARCHEOLOGISCHE OPGRAVING

MESEN DORPSKERN (prov. WEST-VLAANDEREN)

BASISRAPPORT

Monument
Vandekerckhove

Auteurs: Raf TROMMELMANS, Christof
VANHOUTTE
Redactie: Bert ACKE

Monument Vandekerckhove nv
Oostrozebekestraat 54
8770 INGELMUNSTER

Afdeling Archeologie
Rapport 2014/21

Afbeelding op schutblad: Sfeerbeeld bij aanleg werkput 4.

0. ADMINISTRATIEVE GEGEVENS

Opgraving ☒	Prospectie ☐
Vergunningsnummer: 2011/410	
Datum aanvraag: 18/11/2014	
Naam aanvrager: TROMMELMANS Raf	
Naam site: Mesen, Dorpskern	
Naam aanvrager metaaldetectie: TROMMELMANS Raf	
Vergunningsnummer metaaldetectie: 2011/410 (2)	
Opdrachtgever:	Cardoen nv Houtemstraat 38 8980 Zandvoorde
Uitvoerder:	Monument Vandekerckhove nv Oostrozebekestraat 54 8770 Ingelmunster
Bevoegde Vlaamse overheid:	Sam De Decker (erfgoedconsulent, Onroerend Erfgoed)
Bevoegde Intergemeentelijke Archeologische Dienst:	Jan Decorte (archeoloog, ARCHEO7)
Projectleider:	Bert Acke
Leidinggevend archeoloog:	Raf Trommelmans
Archeologisch team:	Nele Eggermont, Eline Van Heymbeeck, Karen Laisnez, Annelies Maenhout, Frederik Roelens, Christof Vanhoutte
Plannen:	Raf Trommelmans
Conservatie:	/
Materiaaltekeningen:	Gwendy Wyns
Start veldwerk:	21/11/2011
Einde veldwerk:	14/08/2012
Wetenschappelijke begeleiding:	/
Projectcode:	MEDK11
Provincie:	West-Vlaanderen
Gemeente:	Mesen
Deelgemeente:	Mesen
Plaats:	Dorpskern, Armentiersteenweg, Armentierstraat, Gentstraat, Ieperstraat
Lambertcoördinaten:	X: 46280,8635, Y: 162465,0766; X: 46042,3835; Y: 162838,7404
Kadastrale gegevens:	Mesen, Afdeling 1, Sectie A, openbaar domein (Armentiersteenweg, Armentierstraat, Gentstraat, Ieperstraat).
Beheer opgravingsdata:	Monument Vandekerckhove nv Oostrozebekestraat 54 8770 Ingelmunster
Beheer vondsten:	ARCHEO7 Grote Markt 1 8970 Poperinge
Titel:	Archeologische opgraving Mesen Dorpskern (prov. West-Vlaanderen). Basisrapport.
Rapportnummer:	2014/21
Contact:	info@monument.be; T: +32 51 31 60 80

© Monument Vandekerckhove nv, Oostrozebekestraat 54, 8770 Ingelmunster. Figuren: Monument Vandekerckhove nv, tenzij anders vermeld. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van de uitgever.

1. INHOUDSTAFEL

0. ADMINISTRATIEVE GEGEVENS.....	2
1. INHOUDSTAFEL	3
2. INLEIDING.....	5
3. BESCHRIJVING VAN DE VINDPLAATS	7
3.1. GEOGRAFISCHE EN TOPOGRAFISCHE SITUERING.....	7
3.2. BODEMKUNDIGE SITUERING	9
4. HISTORISCHE EN ARCHEOLOGISCHE VOORKENNIS.....	11
4.1. HISTORISCHE INFORMATIE	11
4.2. CARTOGRAFISCHE INFORMATIE	15
4.3. ARCHEOLOGISCHE INFORMATIE	17
5. ONDERZOEKSMETHODE.....	21
5.1. ALGEMEEN.....	21
5.1.1. <i>Vraagstelling</i>	21
5.1.2. <i>Randvoorwaarden</i>	22
5.1.3. <i>Raadpleging specialisten</i>	23
5.1.4. <i>Motivatie voor selectie van het materiaal en staalname</i>	23
5.2. BESCHRIJVING	24
5.2.1. <i>Veldwerk</i>	24
5.2.2. <i>Vondstverwerking en rapportage</i>	29
6. BESCHRIJVING VAN DE SPOREN, STRUCTUREN EN VONDSTEN.....	31
6.1. INHUMATIE.....	31
6.2. WEGTRACÉS.....	34
6.3. GRACHT	40
6.4. GREPPEL.....	42
6.5. DRAINAGE/AFVOER.....	43
6.6. RIOOL.....	45
6.7. AFVALKUIL	46
6.8. KUILEN NET ONDER HET WEGDEK	48
6.9. MUURWERK	49
6.9.1. <i>Werkput 1</i>	49
6.9.2. <i>Werkput 3</i>	51
7. DATERING EN INTERPRETATIE VAN DE VINDPLAATS	55
7.1. (IJZERTIJD) – ROMEINS – VROEGMIDDELEEUWS	55
7.2. VOLLE EN LATE MIDDELEEUWEN	56
7.2.1. <i>Wegtracés</i>	56
7.2.2. <i>Gracht</i>	57

7.2.3. <i>Greppel</i>	57
7.2.4. <i>Drainage</i>	57
7.2.5. <i>Riool</i>	57
7.2.6. <i>Afvalkuil</i>	57
7.3. RECENT.....	58
7.3.1. <i>Afvalkuilen</i>	58
7.3.2. <i>Muurwerk</i>	60
7.3.2.1. <i>Werkput 1</i>	60
7.3.2.2. <i>Werkput 3</i>	60
8. SYNTHESE	63
9. LITERATUUR	65
10. BIJLAGEN	67

2. INLEIDING

In het kader van de dorpskernvernieuwing en de daarmee gepaard gaande riolerings- en wegenwerken in het centrum van Mesen (provincie West- Vlaanderen) voerde een team van Monument Vandekerckhove nv een archeologische opgraving uit op vier locaties op het tracé. Opdrachtgever voor het onderzoek was Cardoen nv, die als hoofdaannemer optreedt voor de infrastructuurwerken. De geplande wegeniswerken in het centrum werden in verschillende fasen aangepakt, met de bedoeling het archeologisch onderzoek op zo'n manier in te plannen dat de werken zo min mogelijk hinder onervonden. Het onderzoek werd gefaseerd gespreid over 4 werkputten. Een eerste fase liep van 21 tot 28 november 2011, een tweede fase van 23 tot 26 januari 2012, een derde fase van 24 tot 30 mei 2012 en een vierde en laatste fase van 13 tot 14 augustus 2012. Het onderzoek werd uitgevoerd volgens de bijzondere voorschriften opgesteld door Onroerend Erfgoed¹. ARCHEO₇ stond in de voor de begeleiding van het project.

In dit basisrapport worden de resultaten van het archeologisch onderzoek voorgesteld. In enkele inleidende hoofdstukken worden de geografische, bodemkundige, historische en archeologische situering van het terrein toegelicht, alsook de gebruikte methodologie bij het onderzoek. Vervolgens worden de resultaten besproken en wordt een interpretatie gegeven aan de aangetroffen sporen en vondsten. Als besluit volgt een synthese van de resultaten met aanbevelingen voor eventueel verder onderzoek. Het geheel wordt verduidelijkt door middel van kaarten en foto's. Als bijlage zijn de gedigitaliseerde overzichtsplannen opgenomen. Bij het rapport hoort een DVD met daarop alle foto's, de plannen, de veldtekeningen, de inventarissen en de digitale versie van deze tekst.

Langs deze weg wordt eveneens dank betuigd aan volgende personen en instanties die zorgden voor een aangename samenwerking en bijdroegen tot het vlotte verloop van het onderzoek: de firma Cardoen, Grontmij, Sam De Decker (Onroerend Erfgoed), Jan Decorte (ARCHEO₇), Maarten Bracke (metaaldetectie), Pol Verhelle (landmeter) en Johan Beun.

¹ *Bijzondere voorschriften bij de vergunning voor een archeologische opgraving: Mesen – Dorpskernvernieuwing.*

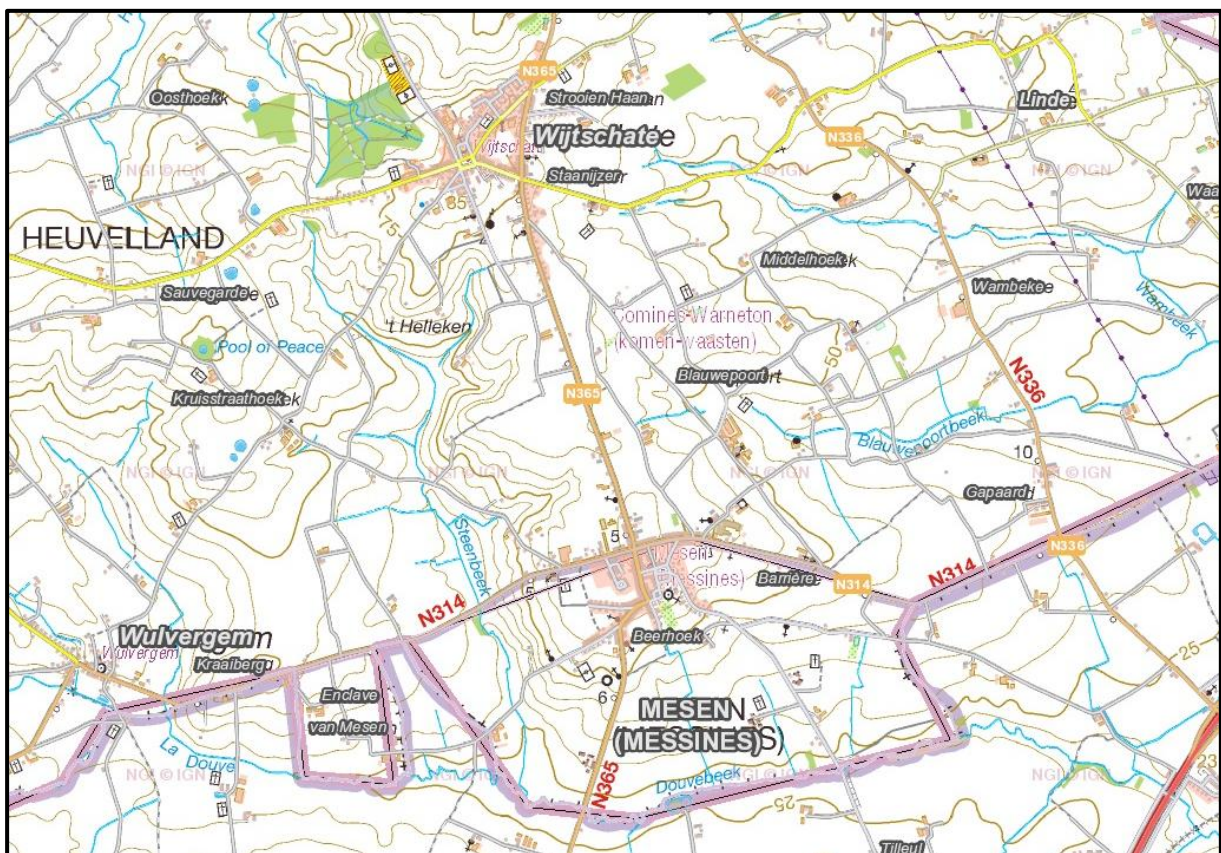

3. BESCHRIJVING VAN DE VINDPLAATS

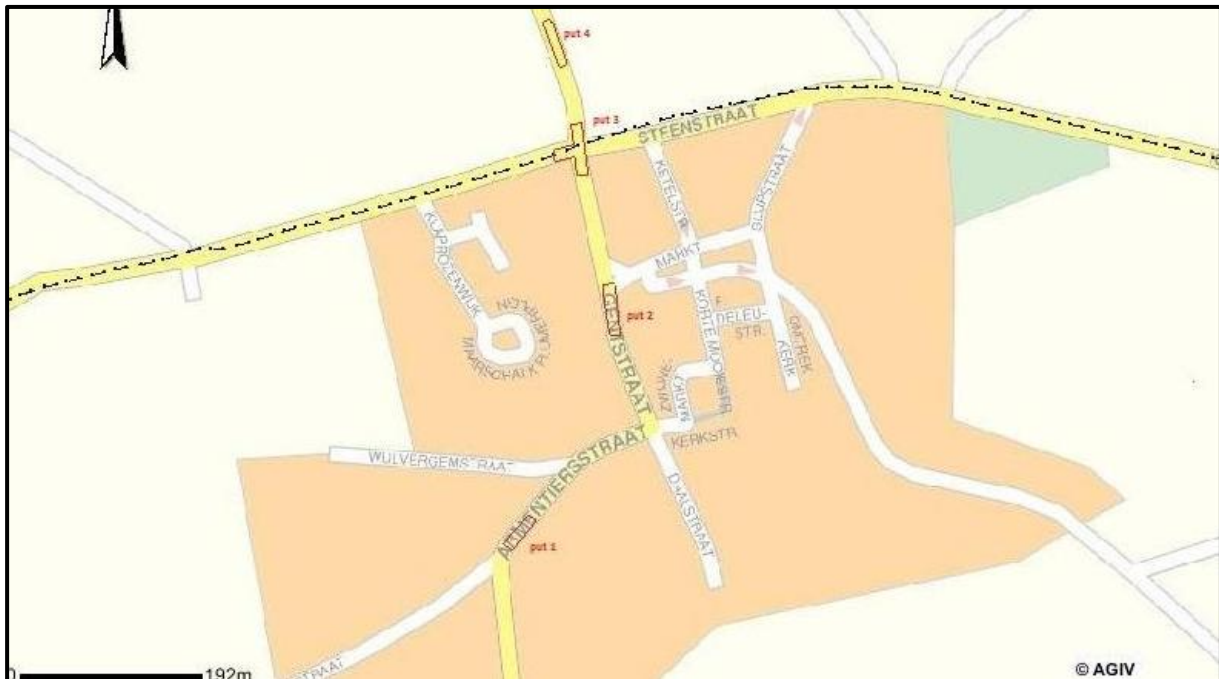
3.1. Geografische en topografische situering

Mesen bevindt zich in West-Vlaanderen nabij de Franse grens, meer bepaald in de Westhoek. Deze geografische regio karakteriseert zich door een afwisseling van licht glooiende heuvelruggen en ondiepe beekvalleien. Als kleinste stad van België telt deze faciliteitengemeente ca. 1000 inwoners. Het grondgebied grenst ten noorden aan Wijtschate, ten oosten en zuiden aan Waasten en ten westen aan Wulvergem (zie figuur 1).

Het onderzoeksgebied bevindt zich in het centrum van Mesen. In totaal werden 4 werkputten aangelegd: werkput 1 bevond zich ten oosten van het kruispunt van de Wulvergemstraat en Armentierstraat. De tweede werkput werd aangelegd in de Ieperstraat ter hoogte van de Markt, een derde op het kruispunt van de Gentstraat en de Mesenstraat/Steenstraat en de vierde lag iets verder ten noorden in de Ieperstraat (zie figuur 2 en bijlage 1).

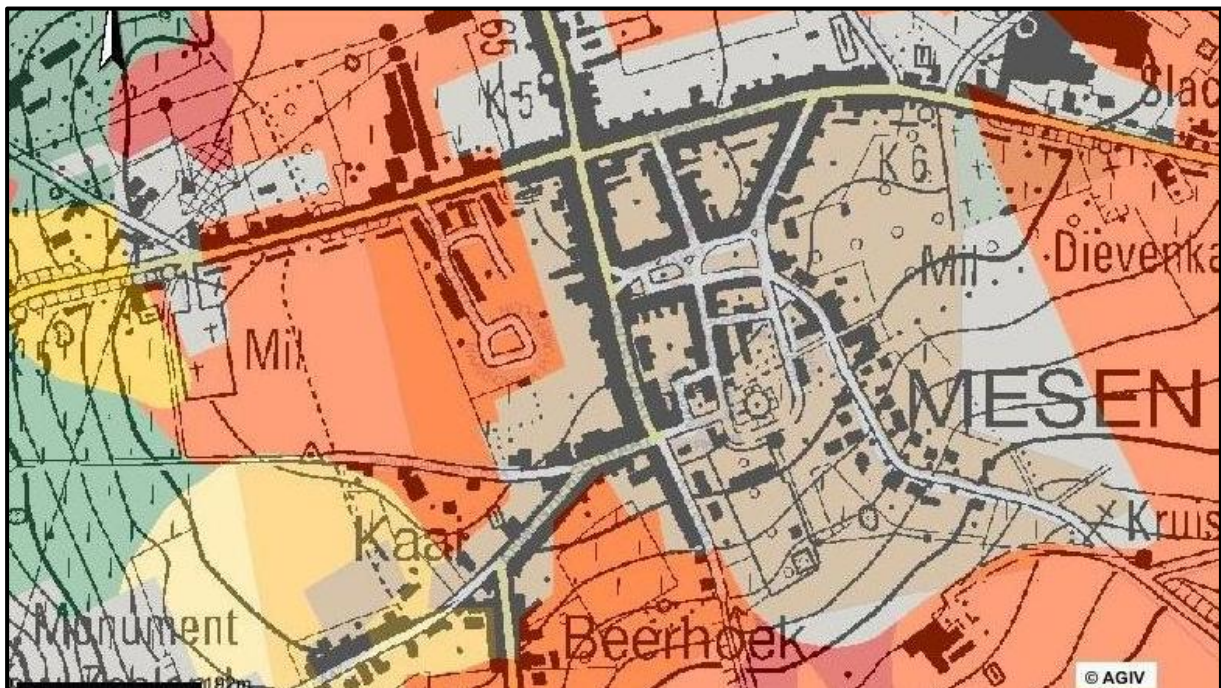
Figuur 1: Algemene situering van de faciliteitengemeente Mesen (© <http://www.ngi.be/topomapviewer/public>).

Figuur 2: Aanduiding van de werkputten op de stratenatlas (© <http://geo-vlaanderen.agiv.be/geo-vlaanderen/straten/#>).

3.2. Bodemkundige situering

Bodemkundig bevindt Mesen zich in lemig Vlaanderen. De stad ligt op een zuidelijke uitloper van de heuvelrug die de grens vormt tussen enerzijds het IJzerbekken ten noorden en anderzijds het Scheldebekken in het zuiden². Algemeen bestaat de bodem binnen het onderzoeksgebied voornamelijk uit een matig natte leembodem met textuur B-horizont, aangeduid met de code Ada (oranje op figuur 3). Ten westen van proefput 1 ter hoogte van de Armentiersstraat gaat de bodem over naar een droge licht zandleembodem met onbepaald profiel met code wPbx (geel). Verder ten westen is een zwak tot matig gleyige kleibodem met onbepaald profiel aanwezig, met code EDxyn (groen). Tot slot bevinden zich nog twee kleinere zones in het gebied, één ervan net ten zuiden van het stadscentrum en de ander ten noordwesten ervan; het betreft hier een natte leembodem met textuur B-horizont met code uAha (paars).

Figuur 3: Situering van het onderzoeksgebied op de topografische bodemkaart (© <http://geo-vlaanderen.agiv.be/geo-vlaanderen/bodemkaart/>).

² BEUN J., 1994, p. 5.

4. HISTORISCHE EN ARCHEOLOGISCHE VOORKENNIS

4.1. Historische informatie

Het toponiem 'Mesen' doet vermoeden dat deze plek al een lange geschiedenis kent. De naam is afgeleid van het Keltische *Moinikinio/Mainikinio* of 'residentie van Moinikios/Mainikios', die zijn naam gaf aan de nederzetting. Deze naam bleef ook in de loop van de middeleeuwen in gebruik, weliswaar lichtelijk aangepast³. In 1050 is er voor het eerst sprake van Mezines. Vanaf de late 11de eeuw is er afwisselend sprake van Mecinis (11de-12de eeuw), Mecinensis (11de-12de eeuw), Mencinis, Mencines, Mecines, Mescinis, Messines, Mencina, Menscina, Messinis en Mensinensis. Deze Mencinis evolueerde tijdens de Franse bezetting naar Messines, dat vernederlandst werd naar Meesene. Deze naam gaf uiteindelijk aanleiding tot het gebruik van Mesen voor de benaming van de stad de dag van vandaag.

Uit de periode vóór de middeleeuwen is weinig gekend over Mesen, enkel dat het zich in de Romeinse periode bevond nabij de drukke verkeersas lopende vanuit Cassel naar Kortrijk. In de middeleeuwen situeerde Mesen zich dan weer langs de as Brugge – Torhout – Ieper – Rijsel. Het is dan ook niet verwonderlijk dat door deze gunstige ligging een grafelijke residentie (de *villa* van Mesen) werd opgericht. Deze situeerde zich op de Steenbrug over de Doevebeek in de Rijselstraat, waar al vanaf de 11de eeuw tol geheven werd. Deze *villa* wordt voor het eerst vermeld in de geschriften rond 1065 en was in het bezit van de Graaf van Vlaanderen. Op deze economisch strategische plaats werd een jaarmarkt gehouden werd.

In 1060 werd binnen deze *villa* een vrouwenklooster opgericht door Adela van Frankrijk, de gravin van Vlaanderen. Dit klooster zou al snel tot abdij gepromoveerd worden, met aan het hoofd een abdis en twaalf kanunniken. Een tekst uit 1066 van koning Filips van Frankrijk vermeldt dat de abdij de tienden van Mesen in haar bezit kreeg. 19 jaar later, in 1079, stierf Adela van Frankrijk en werd ze begraven in de crypte van de abdijkerk. De *villa* langs de Steenbrug, die tot dan in het bezit was van de gravin, werd samen met haar inkomsten bij de dood van Adela geschonken aan de abdis. Het machtschiaat dat ontstond bij haar dood werd opgevangen door de abdis, die haar titel overnam. De zoon van Adela, graaf Robrecht de Fries, schonk de abdis de opbrengst van

³ BEUN J., s.d., p. 1.

de jaarmarkt. In 1127 verkrepen de nonnen en kanunniken ook de helft van de tol van de Doevebeek⁴.

Het zijn deze gunstige factoren (*villa*, tolgeweg, jaarmarkt en abdij) die leidden tot het uitgroeien van het knooppunt tot een echte stad. In een tekstdocument van 2 februari 1080 spreekt Robrecht de Fries van de *vicus Mecinensis*, een niet landelijke nederzetting. De aantrekkelijke ligging zal kooplieden overtuigd hebben handel te drijven met de lokale producten (laken, leder). Deze nijverheid lokte boeren naar de *vicus* om zich in te mengen in de leder- en lakennijverheid. In 1070 zou de stad echter vernield worden door de strijd met gravin Richildis van Henegouwen. In 1127 werd de stad opnieuw verwoest door Willem Clito van Normandië in zijn oorlog tegen Willem van Lo. Ondanks deze woelige periodes zou de stad terug aangroeien. Door de steeds toenemende groei richtten de kooplieden een kapel op ter ere van Sint Niklaas. In 1164 kreeg de *vicus* het recht deze kapel als parochiekerk te gebruiken⁵.

In 1228 wordt in het jaarmarktreglement gesproken over stadsgrachten. Deze hadden eerder een economische functie dan een defensieve, namelijk te verhinderen dat kooplieden goederen verhandelden binnen de stad zonder eerst tol te betalen aan de stadspoorten. Het merendeel van deze stadsomwalling is de dag van vandaag verdwenen. Enkel een klein stuk is nog zichtbaar vanaf de toren van de kerk. Daarnaast is ook geweten uit een document uit 1222 dat er een apart statuut ontstond voor de poorters en de landelijke bevolking⁶. De jaarmarkt of *Meessen feeste* ging door in oktober en kende in de 13de eeuw een forse bloei. De markt werd bezocht door kooplieden uit heel West-Europa, voornamelijk uit Vlaanderen, Frankrijk, Italië, Spanje, Duitsland en Engeland. Samen met deze van Rijsel, Brugge, Torhout en Ieper vormden ze de jaarcyclus van de Vlaamse jaarmarkten⁷.

In de loop van de 13de – 14de eeuw ontwikkelde de stad zich verder en werd het omliggende landschap ook in cultuur gebracht. Uit geschriften uit de 2de helft van de 13de eeuw en het begin van de 14de eeuw blijkt dat de stad te klein geworden was om huisvesting te voorzien binnen de omwalling. Daarop kende de stad eind 1300 een nieuwe uitbreiding. Het gebied tussen de bestaande stadsomwalling en de processieweg 'Korte Keer' stond bekend als de 'Poorterie' en genoot dezelfde stadsrechten als het gebied binnen de omwalling. Rond 1300 kreeg Mesen een eigen bestuur, los van de

⁴ BEUN J., 1994, pp. 5-7.

⁵ BEUN J., s.d., p. 1.

⁶ BEUN J., 1994, pp. 7-8.

⁷ BEUN J., 1994, p. 8.

landelijke omgeving Kamer-Buiten-Mesen. Dit bestuur bestond uit een poortbaljuw, een schout, zeven schepenen en raadsleden⁸.

In de 14de eeuw kende Mesen een recessie. De honderdjarige oorlog tussen Frankrijk en Engeland zorgde voor een economische terugval. De grote brand, aangestoken door de Engelsen tijdens de belegering van Ieper in 1383, verwoestte bijna de ganse binnenstad. Eind 14de en 15de eeuw echter kwam de lakennijverheid in Mesen in opmars. Door de grote brand van 1383 in Ieper, waarbij de voorstad volledig uitbrandde en uit veiligheidsmaatregelen niet heropgebouwd mocht worden, dienden vele Ieperlingen uit te wijken naar naburige steden. Mesen, dat van de Hertog van Bourgondië in 1428 samen met enkele andere geprivilegieerde steden rond Ieper het recht gekregen had om laken te weven, kende een bloeiperiode. Het oprichten van een vleeshuis op de hoek van de Markt en de Korte Mooiestraat vloeide hier uit voort. In 1445 schonk de abdis het vleeshuis aan de stad, die er op hun beurt een vleeshalle en het schepenhuis in onderbracht⁹.

De 16de eeuw vormde een dieptepunt voor de stad Mesen. Enerzijds werd de stad getroffen door een felle brand in 1552, waarbij deze quasi volledig afbrandde. Anderzijds waren er de godsdienstoorlogen die hun impact hadden op het stadsleven. De reformatiebeweging die als doel had de Kerk en het daarbij horende Spaanse katholieke bewind omver te werpen werd sterk gevisieerd. De herhaalde mislukte pogingen om het abdijleven te hervormen, zorgden dat de Beeldenstorm van 1566 ook lelijk thuishield in Mesen. In 1579 werd Mesen door een brand, aangestoken door de katholieken, bijna volledig in as gelegd met uitzondering van de abdij, die als uitvalsbasis diende. Deze werd echter bij het verlaten van de stad ook in brand gestoken. In 1597 werd de stad grotendeels heropgebouwd. Van de oorspronkelijk ongeveer 370 huizen bleven er slechts 53 over na de brand van 1579.

Tijdens de eerste helft van de 17de eeuw kwam de stad stilaan terug tot leven. Het wegvallen van de nijverheid betekende een verpaupering voor de stad. In de plaats werd de stad een bedevaartsoord dankzij de vele mirakelen tijdens de 17de eeuw. Tijdens de Spaans-Franse successieoorlog wordt Mesen in 1678 ingelijfd bij het Franse grondgebied. Daarnaast werd de Sint-Niklaaskerk, die op dat moment erg bouwvallig geworden was na de tumultueuze 16de eeuw, volledig afgebroken na een hevige storm¹⁰.

⁸ BEUN J., 1994, p. 10.

⁹ BEUN J., 1994, p. 13.

¹⁰ BEUN J., 1994, p. 15.

Na de Spaans-Franse oorlog, in 1713, viel Mesen terug onder Hollands bewind. Hierdoor brak opnieuw een rustige periode aan. In 1752 kwam er een verbod van de Oostenrijkse keizerin Maria-Theresia om langer Franse kloosterlingen in de abdij toe te laten. Langs de andere kant verbood de abdis om Oostenrijks-Nederlandse kloosterlingen te aanvaarden, waardoor de abdijbevolking fel afnam. In 1776 was dit aantal zo sterk verminderd dat de keizerin de abdij afschafte. De abdij kreeg echter een nieuwe functie als 'Koninklijk Gesticht van Mesen'. Kinderen van gesneuvelde soldaten of gehandicapten, zowel jongens (tot 12 jaar) als meisjes (tot 18 jaar) waren welkom¹¹.

Tijdens de Franse Revolutie kwam Mesen terug onder Frans bewind in 1793. Twee jaar later verdwenen de bestaande bestuursinstellingen van de stad Mesen en van Kamer-Buiten-Mesen en ontstond de gemeente Mesen. Hierbij werden de parochiegrenzen gelijkgesteld aan de gemeentegrenzen. Dit betekende dat er een deel van het grondgebied van Kamer-Buiten-Mesen verloren ging ten bate van de buurgemeente Wijtschate, waarbij het totale grondgebied terugviel op een kleine 358ha. Mesen bleef bestaan als kleine gemeente met weinig handel en industrie.

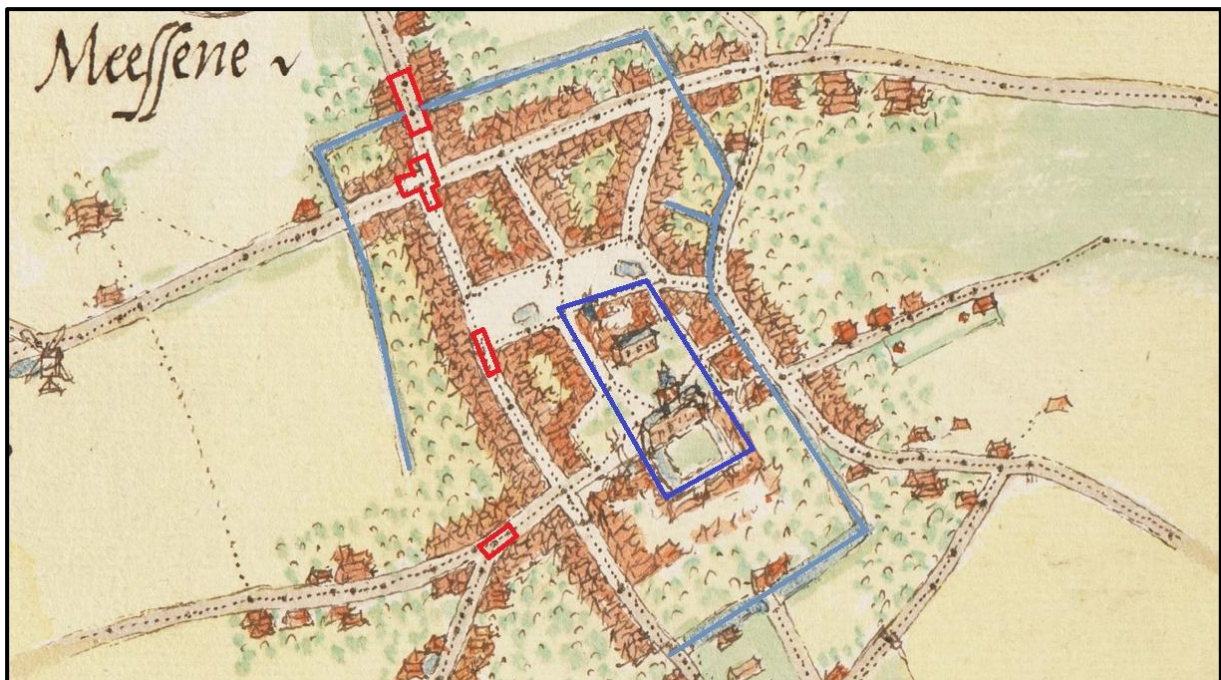
In de 19de eeuw herleefde Mesen en groeide de bevolking terug aan tot 1461 inwoners. De verdere ontsluiting van Mesen door de aanleg van steenwegen bracht de economie opnieuw op gang. Deze heropleving kwam met de Eerste Wereldoorlog in 1914 echter tot een eind. De stad lag lange tijd in de vuurlinie tussen de Duitse en de Engelse stellingen. In de Slag om Mesen van 7 juni 1917 werden 19 landmijnen geplaatst en tot ontploffing gebracht onder Duitse stellingen. Het gebied bleef echter geteisterd onder Duitse aanvallen en er kwam voor Mesen pas een einde aan de oorlog op 28 september 1918. De stad was toen volledig met de grond gelijk gemaakt en moest volledig herbouwd worden¹².

¹¹ BEUN J., 1994, p. 17.

¹² BEUN J., 1994, p. 20.

4.2. Cartografische informatie

Op de stadsvoorstelling van Mesen door Jacob van Deventer (zie figuur 4) uit 1560 duidelijk de stadsomwalling te zien, met daarbinnen een kleiner grachtenstelsel. Dit grachtenstelsel zou de oorspronkelijke omwalling zijn geweest. De tweede omwalling werd vermoedelijk al vroeg in de 13de eeuw aangelegd. De stad kende een uitbreiding naar het noorden, waarbij de Grote Markt (die tot dan buiten de omwalling lag) binnen de stadsgrenzen kwam te liggen. 13de-eeuwse historische gegevens spreken voor het eerst van de Gentstraat, de Grote Markt, de Ieperstraat en de Ooststraat (1252), de Ketelstraat en de Wijtschatestraat (= Ieperstraat) (1293) en de Armentiersstraat (1313). In totaal omarmde de omwalling een oppervlak van ongeveer 16ha en kon de stad 1500 inwoners huisvesten. Het gebied waar deze straten zich momenteel bevinden, lag binnen de tweede stadsomwalling, maar buiten een mogelijk eerdere stadsomwalling. Het zou dus goed kunnen dat hier sporen van artisanale activiteiten kunnen aangetroffen worden. Tot slot telde Mesen in totaal vijf toegangspoorten: de Armentierspoort (1293) in het zuidwesten, de Daalpoort (1256) in het zuiden, de Waastenpoort (1252) in het oosten, de Kortrijkpoort (1293) in het noordoosten en de Ieperpoort (1293) in het noorden.

Figuur 4: Aanduiding van de (mogelijk) eerste (donkerblauw) en tweede (blauwgrijs) stadsomwalling en de locatie van de werkputten (rood) op de kaart van Deventer (1558-1572)¹³.

¹³ Atlas des villes des Pays-Bas: 73 places levées entre 1550 et 1565 sur les ordres de Charles Quint et de Philippe II, geraadpleegd via <http://uurl.kbr.be/1043847>.

Op de Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden van Ferraris (ca. 1777, zie figuur 5) is al een groot deel van de buitenste omwalling verdwenen. Enkel het westelijk en noordoostelijke deel van de stadsgracht zijn nog zichtbaar in het landschap.

Figuur 5: Mesen op de Kabinetskaart van Ferraris (1777)¹⁴.

¹⁴ http://belgica.kbr.be/nl/coll/cp/cpFerrarisCarte_nl.html

4.3. Archeologische informatie

Figuur 6 : Overzichtkaart met aanduiding van de verschillende zones uit de Centraal Archeologische Inventaris (© <http://cai.erfgoed.net>).

Qua archeologisch onderzoek is er niet zoveel gekend over de stad. Vooral voor de vroege periodes is er een hiaat. Sterk vertegenwoordigd is dan weer het onderzoek naar WO I-structuren en sporen op en rond het grondgebied Mesen.

Tussen 15 en 18 juni 2009 werd langs de Vierkoningenstraat proefleuvenonderzoek uitgevoerd door Ruben Willaert (CAI lokatie 150153¹⁵). Tijdens de prospectie werd een deel van een gracht teruggevonden. Daarnaast kwamen ook losse vondsten aan het licht: een afslag van een vuistbijl, een kernverfrissingsafslag, een klingfragment en enkele losse lithische artefacten waaronder microchips en afslagen. Allen waren gemaakt uit zwarte, licht doorschijnende vuursteen¹⁶.

¹⁵ <http://cai.erfgoed.net/cai/locatie.php?l=150153>

¹⁶ DE GRUYSE J. & RYSSCHAERT C., 2009, p. 21.

Tijdens verbouwingswerken langs de Slijpstraat 36 (CAI locatie 75152¹⁷) werd laatmiddeleeuws aardewerk van lokale of regionale oorsprong, mogelijk import uit Noord-Frankrijk, teruggevonden. Het ging onder andere om een fragment van een versierde braadslee, te dateren rond 1300.

Op 7, 8 en 14 december 2004 werd langs de Armentierssteenweg (Armentierssteenweg I, CAI locatie 150502¹⁸) onderzoek uitgevoerd door Marc Dewilde. Tijdens bouwwerken voor de bouw van garages door de Commonwealth War Graves Commission werden Duitse stellingen teruggevonden. Het ging om een Duitse loopgraaf die gevolgd kon worden over een lengte van 35m, met daarop 2 aansluitende *shelters* en een aanzet van een vertakking (2de Duitse linie). Enkel de onderkant van loopgraven was bewaard gebleven¹⁹.

Nog langs de Armentierssteenweg (Armentierssteenweg II, CAI Locatie 159655²⁰) werd geofysisch onderzoek uitgevoerd²¹. Uit het onderzoek kwamen communicatieloopgraven, waarvan sommige een grote hoeveelheid metaal moeten bevatten, naar voor. Daarnaast kunnen ook 2 rechthoekige structuren, mogelijk te identificeren als bunkers, vermeld worden. Verder langs de Armentierssteenweg (Armentierssteenweg III, CAI Lokatie 160079²²) kwam tussen maart en mei 2011 eveneens een rechthoekige structuur aan het licht die kan geïnterpreteerd worden als bunker.

In 2011 werd langs de Nieuw-Zeelandersstraat onderzoek uitgevoerd door ADeDe, waarbij vooral sporen uit de Eerste Wereldoorlog aan het licht kwamen. De CAI maakt melding van ondergrondse bunkers en zeer goed bewaarde loopgraven (CAI lokatie 159942²³) en van de *deep dugout* Wyckeham Lodge (CAI lokatie 160133²⁴).

Tussen de Mesenstraat en de Nieuw-Zeelandersstraat (CAI lokatie 160081²⁵) kunnen resten van Duitse communicatieloopgraven vermeld worden. Daarnaast bevindt zich

¹⁷ <http://cai.erfgoed.net/cai/locatie.php?l=75152>

¹⁸ <http://cai.erfgoed.net/cai/locatie.php?l=15502>

¹⁹ DEWILDE M., 2004.

²⁰ <http://cai.erfgoed.net/cai/locatie.php?l=159655>

²¹ DEWILDE M. & WYFFELS F., 2011.

²² MASTERS P., 2012.

²³ <http://cai.erfgoed.net/cai/locatie.php?l=159942>

²⁴ <http://cai.erfgoed.net/cai/locatie.php?l=160133>

²⁵ <http://cai.erfgoed.net/cai/locatie.php?l=160081>

ook nog de Messines South Dugout (CAI lokatie 159656²⁶) op het grondgebied van Mesen.

Voor de Rijselstraat (CAI lokatie 160026²⁷) kunnen 2 parallelle puinstroken vermeld worden. Vermoedelijk gaat het om de uitbraak van twee WO I-gerelateerde muren, aangezien *trenchmaps* op deze locatie een Duitse loopgraaf aangeven.

²⁶ <http://cai.erfgoed.net/cai/locatie.php?l=159656>

²⁷ <http://cai.erfgoed.net/cai/locatie.php?l=160026>

5. ONDERZOEKSMETHODE

5.1. Algemeen

5.1.1. Vraagstelling

Omwille van de rijke geschiedenis van de stad Mesen vanaf de volle middeleeuwen (en mogelijk de Romeinse periode), werd geadviseerd om op verschillende plaatsen op het traject van de rioleringswerken archeologische sleuven aan te leggen. De algemene voorwaarden en richtlijnen werden opgesteld door Jan Decorte (ARCHEO7) en Sam De Decker (Onroerend Erfgoed West-Vlaanderen) en uitgeschreven in de Bijzondere Voorschriften²⁸.

De vroegste historische informatie over Mesen gaat terug tot de 11de eeuw, een archeologische opgraving kan een beeld scheppen van die periode, maar ook van de evolutie van de stad daarvoor. Het feit dat het projectgebied langs het Romeinse traject Cassel-Doornik lag en dat het toponiem *Mainikios* teruggaat tot vóór de Romeinse periode, bevestigen de mogelijkheid Romeinse of zelf vroegere sporen aan te snijden tijdens het onderzoek.

Alle werkputten bevinden zich binnen de volmiddeleeuwse stadsomwalling van de stad Mesen. Tijdens de middeleeuwen werden artisanale activiteiten gebannen uit de binnenstad omwille van geluids- en geurhinder, daarom werd tijdens dit onderzoek vooral structuren verwacht zoals poorten, bruggen, stadsgrachten en wegen aan de rand van de stad en bewoningssporen in de binnenstad.

Daarnaast moet ook rekening gehouden worden dat er een oudere stadsomwalling kan geweest zijn, ruwweg tussen de abdij en de Grote Markt. Tussen de stad en de weg, die net buiten de omwalling lag, zou zich een *castrum* bevonden hebben dat rechtsreeks aansloot op de omwalling. Daarnaast lag *de Flossche*, een drenkpoel (*floscum*) die vermoedelijk teruggaat tot de Gallo-Romeinse periode en zich ongeveer ter hoogte van het westen van de Grote Markt moet bevinden²⁹. Sporen van artisanale activiteiten, zoals de leer - en lakennijverheid, zijn dus niet uit te sluiten, alsook verdwenen funderingselementen van structuren van de (laat)middeleeuwse stad.

²⁸ *Bijzondere voorschriften bij de vergunning voor een archeologische opgraving: Mesen - Dorpskernvernieuwing.*

²⁹ BEUN J., 1994, p. 8.

De eerste werkput werd aangelegd op een zone van de stad waar mogelijk de resten van de Armentierspoort en de resten van de tweede stadsomwalling gelokaliseerd waren. Gelijkaardig werd werkput 4 aangelegd op de zone waar men vermoedt dat de Ieperpoort lag. In werkput 3 hoopte men sporen van de (al dan niet bestaande) Bellepoort aan te snijden, samen met de resten van de stadsomwalling. Belangrijk was te kijken naar dateringselementen en/of faseringen van zowel poort- als grachtstructuren. Werkput 2, centraal aan de huidige markt, werd geplaatst om de evolutie van de binnenstad te kunnen bestuderen.

Daarnaast werd de kans op het aansnijden van de mogelijk oorspronkelijk kleinere omwalling in het achterhoofd gehouden. In alle vier de werkputten werd ook verwacht het middeleeuwse stratenpatroon aan te snijden. Hierbij was het voor dit onderzoek belangrijk de archeologische gegevens te koppelen aan de historische bronnen. Sporen uit de Eerste Wereldoorlog zijn doorheen de hele stad niet uit te sluiten.

5.1.2. Randvoorwaarden

De voorziene startdatum van het archeologisch onderzoek was vastgelegd op 21 november 2011. De werkzaamheden konden direct van start gaan, aangezien de opbraak - en graafwerken gebeurden door de uitvoerder van de rioleringswerken. Het onnodig openliggen van de werkputten zou vertraging betekenen voor de werf, daarom werd gekozen om het archeologisch onderzoek direct te laten aansluiten op het rioleringswerk en vice versa.

Er wordt opgemerkt dat niet elke werkput volledig archeologisch onderzocht kon worden zoals vooraf uitgetekend op plan. Bij het aanleggen van de werkputten bleven de nog aanwezige rioleringen en kabels zitten. Dit zorgde voor enig oponthoud en verstoring, maar alle werkputten konden binnen de afgesproken termijn afgerond worden.

Tussen het onderzoek van de diverse putten zat een periode van niet-archeologische activiteit, waarbij de riolering en wegenis van de bewuste opgravingszone eerst werd afgewerkt om ervoor te zorgen dat de binnenstad zo beperkt mogelijk onderbroken bleef.

5.1.3. Raadpleging specialisten

Tijdens het onderzoek kon beroep gedaan worden op de interne expertise van enkele collega's van Monument Vandekerckhove nv. Het determineren van het aardewerk gebeurde door Tina Kellner en Bert Mestdagh. Voor de conservatie van het archeologisch materiaal kon gerekend worden op de steun van Ansje Cools.

5.1.4. Motivatie voor selectie van het materiaal en staalname

Bij het muurwerk werden baksteen - en mortelstalen genomen. Het beschikbare aardewerk en/of organisch materiaal werd zorgvuldig verzameld voor materiaalanalyse en/of datering. Daar waar de afwezigheid van dateerbaar materiaal het niet toeliet de ouderdom van een spoor/laag te bepalen, werden zeefstalen/pollenstalen genomen. Deze stalen werden enkel genomen indien dit archeologisch relevant was. Alle vondsten werden per spoor verzameld en voorzien van een bijhorende fiche met vermelding van spoor- en inventarisnummer, met daarbij een korte beschrijving van het materiaal. Tijdens de verwerking werd het materiaal gewassen, gedroogd en gedetermineerd.

5.2. Beschrijving

5.2.1. Veldwerk

Voor de registratie van de sporen werd de afkorting MEDK11 (**ME**sen - **DorpsK**ern 2011) gebruikt. In totaal werd ca. 230m² opgegraven. Voorafgaand aan het archeologisch onderzoek werd onder begeleiding van de archeologen de huidige bestrating van het terrein en de verstoorde bovengrond afgegraven tot op het eerste relevante archeologische niveau. Daarna werden de te onderzoeken proefputten verder afgegraven tot op het diepst verstoorde niveau door de rioleringswerken³⁰.

Per werkput werd het eerste vlak aangelegd op het eerste archeologisch relevante niveau. Indien dit niet aanwezig was, werd afgegraven tot de moederbodem en werd systematisch opgeschoven. Per archeologisch vlak werden de sporen vrijgelegd, gefotografeerd, ingetekend en beschreven. Bij het bereiken van de moederbodem werd dit ook voor de profielen gedaan. De sporen kregen een doorlopend nummer voorafgegaan door de letter S, de profielen door de letter P. Voor zowel de sporen, profielen als vlakken werden hoogtes genomen ten opzichte van de Tweede Algemene Waterpassing (+m TAW). De sporen, de sleufwanden en de hoogtes werden zowel manueel (door de archeologen) als digitaal (door een landmeter) ingemeten. Coupes, vlakken en profielen werden beschreven, gefotografeerd en handmatig ingetekend op schaal 1:20. Daar waar de veiligheid het niet toeliet sporen/profielen in te tekenen in een te diepe, smalle sleuf, werd gekozen voor fotografische registratie. Daarnaast werden in enkele relevante gevallen enkele zeef- en pollenstalen genomen, die op het terrein al een inventarisnummer toegewezen kregen. Na de aanleg van de archeologische zones werden de vlakken en profielen onderzocht met een metaaldetector.

Werkput 1 had een westoost oriëntatie en werd aangelegd ten oosten van de splitsing van de Wulvergemstraat met de Armentiersstraat (zie figuur 7). Door de aanwezigheid van een al bestaande collector werd beslist de werkput iets op te schuiven richting het oosten. De breedte bedroeg 3,6m, de lengte 21m. De TAW-waarde van het wegdek was +61,50 m. Op de werfvergadering van 18 november 2011 werd afgesproken langs de noordkant van de werkput plaats vrij te houden voor doorgaand verkeer. Hierdoor werd een deel van de werkput die zou worden uitgegraven voor de rioleringswerken niet op-

³⁰ *Bijzondere voorschriften bij de vergunning voor een archeologische opgraving: Mesen – Dorpskernvernieuwing*, p. 5.

Figuur 7: Zicht op de aanleg van werkput 1 ten oosten van een al aangelegde waterputcollector. Zicht vanuit het oosten.

gegraven. Door de aanwezigheid van een inhumatiegraf in het noordelijke profiel (zie verder) werd de proefput op 28 november 2011 uitgebreid.

Werkput 2 werd aangelegd in de Gentstraat ter hoogte van de Grote Markt (zie figuur 7). Deze put was noordzuid georiënteerd en ca. 26m lang en ca. 2,20m breed. Het wegdek bevond zich op een hoogte van +64,12m TAW. Bij het openleggen van de werkput werd snel duidelijk dat de bestaande riolering de zuidelijke helft van de werkput verstoorde. Daarnaast maakten een aantal recente dwarse verstoringen ter hoogte van de hoek Gentstraat-Grote Markt het onmogelijk om hier machinaal te verdiepen.

Werkput 3 bestond uit twee niet aansluitende kleinere putten. Een eerste put was noordzuid georiënteerd en liep over het kruispunt van de Gentstraat en de Mesenstraat. Deze was ca. 8m lang en 2,50m breed. Het wegdek bevond zich op een hoogte van ca. +65,60m TAW. Deze zone werd verstoord door een oostwest lopende rioolbuis tussen de tweede en derde meter van de put en door een verstoring van een ander riool in de zuidwestelijke hoek van de werkput. Ook in het uiterste noorden kon de put niet over de

volledige lengte onderzocht worden door de verstoring van kabels en rioleringen tot onder de moederbodem (zie figuur 9). Een tweede put lag ten oosten van deze put, in de Mesenstraat. Deze had een oost-west oriëntatie. Het wegdek bevond zich hier op een hoogte van ca. +65,60m TAW en de afmetingen van de put bedroegen ca. 3,80m bij 1,60m. Uit veiligheidsoverwegingen werden de onderste lagen van het profiel niet opgetekend, maar enkel gefotografeerd (zie figuur 10).

Werkput 4 tenslotte was ca. 16,6m lang en ca. 2,10m breed. De put lag ten noorden van werkput 3 en het wegdek bevond zich op een hoogte van ca. +65,70m TAW (zie figuur 11).

Figuur 8: Overzicht van werkput 2 met zicht op de dwarse verstoringen. Zicht vanuit het zuiden.

Figuur 9: Overzicht van het eerste deel van werkput 3. Zicht vanuit het noorden.

Figuur 10: Zicht op het tweede deel van werkput 3. Zicht vanuit het zuidwesten.

Figuur 11: Overzicht van werkput 4. Zicht vanuit het zuidoosten.

5.2.2. Vondstverwerking en rapportage

Na het veldwerk werd overgegaan tot de vondstverwerking en de rapportage volgens de vastgelegde richtlijnen. Voor de registratie van de sporen en het benoemen van de foto's werd net als tijdens het veldwerk de code MEDK-11 (MEsen - DorpsKern 2011) gebruikt. De spoorformulieren, de vondstenlijst, de fotolijst en de tekeningenlijst werden samengebracht in een digitale inventarislijst. De vondsten werden gewassen, gedroogd en verpakt volgens de regels van de kunst. Alle zeefstalen werden gezeefd op maaswijdte 0,5mm. De natuurwetenschappelijke stalen werden koel bewaard in afwachting van verdere analyse. Vervolgens werd overgegaan tot het digitaliseren van de grondplannen, de profielen en enkele coupetekeningen met behulp van de programma's Autocad en Illustrator. Als laatste werd het rapport geschreven.

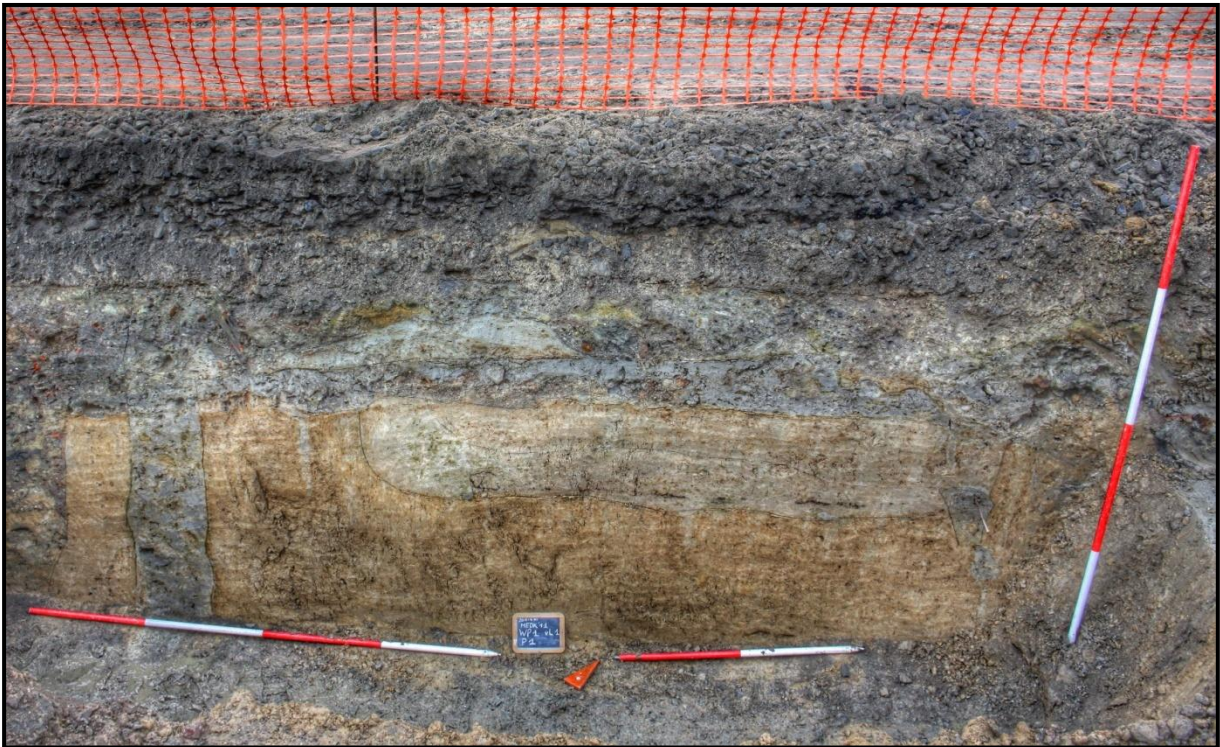
6. BESCHRIJVING VAN DE SPOREN, STRUCTUREN EN VONDSTEN

6.1. Inhumatie

Bij het verdiepen in werkput 1 werd tijdens het onderzoek één geïsoleerde begraafing met zekerheid onderscheiden. Deze tekende zich af in het noordprofiel als laag P1L12 en P1L13, twee lagen die een beduidend grijzere kleur hadden in de voornamelijk gelige moederbodem. In het profiel waren ook fijne bruine lijntjes zichtbaar met een korrelige textuur. Een kleine uitbreiding naar het noorden toe ter hoogte van de sporen toonde twee duidelijke vullingspakketten van een (graf)kuil waarin een fijne lijn van een vergane kist zichtbaar was, samen met erg broze overblijfselen van menselijk bot. De inhumatie (S17) met noordoost-zuidwest oriëntatie en waarvan het hoogste punt bewaard was op een diepte van +60,17m TAW, bestond uit niet veel meer dan een lijksilhouet. De grafkuil was uitgegraven in de moederbodem (zie figuur 12). De vulling was erg zwak afgelijnd en had een bleekgrijze tot witte vulling. Het bot was zodanig fragmentarisch bewaard dat het verpulverde bij aanraking. Enkel de aflijning van een schedel en de grote botten konden waargenomen worden (zie figuur 13).

De kuil van de begraafing (S18) was 2,50m lang, een exacte breedte kon niet nagegaan worden omdat de kuil niet werd herkend bij het aanleggen van vlak 1 en er met de kraan werd doorgegraven. Bij een manuele verdieping in dit spoor (S18) werd S19 aangetroffen, een nog iets lichtere verkleuring die mogelijk ooit de grens vormde tussen de kist en/of het lichaam en de aarde die de kuil weer opvulde na de begraafing. Deze iets kortere kuil was 2,25m lang en ook hiervan kon de exacte breedte niet worden bepaald.

De volledige inhoud van de grafkuil (S18) en het anderskleurige S19 werd afzonderlijk ingezameld en uitgezeefd met het oog op het verkrijgen van dateringsgegevens, maar behalve resten van de hardste botten werd er in deze monsters niets teruggevonden.

Figuur 12: Aflijning van de grafkuil in het noordprofiel in werkput 1. Zicht vanuit het zuiden, het contrast van de foto werd aangepast om het verschil in kleur beter te duiden.

Figuur 13: Verdieping 1 in de grafkuil tot net boven de bovenste bewaarde botresten van de schedel. De schedel, rechterarm, bekken en het rechterbeen zijn zichtbaar in het profiel als bruine lijntjes.

Figuur 14: Zicht op de broze en slecht bewaarde resten van het skelet (S17). Zicht vanuit het oosten.

Figuur 15: Overblijfselen van het botmateriaal uit S17, waaronder schedelfragmenten en stukken van de humerus en femur, na het uitzeven van de monsters.

6.2. Wegtracés

In alle vier de werkputten werden resten van een wegtracé teruggevonden. In werkput 1 werd het enkel waargenomen in profiel als een onduidelijk laagje keien tussen twee pakketten. In werkput 2 en 3 was het erg duidelijk aanwezig in vlak als bewaarde structuur, hoewel in werkput 3 het onverstoorde vlak niet groter dan 1m² was. In werkput 4 tenslotte werd de wegstructuur pas herkend in profiel, maar het was hier wel duidelijker aanwezig dan in werkput 1.

In werkput 1, 2 en 4 ging het om een hoofdzakelijk bruin-zwart gekleurde laag, in werkput 3 was de hoofdkleur eerder roestbruin door de enorme overheersing van brokken ijzerzandsteen. Bovendien was werkput 3 de enige werkput waar er meerdere (drie) niveaus boven elkaar werden teruggevonden.

Het wegdek in werkput 1 werd herkend in profiel 1 als het bovenste laagje keien onder P1L2 en in het bovenste deel van P1L22. Het kon in deze werkput beschreven worden als slechts een aantal verloren rolkeien die voorkwamen in dezelfde zone en in eenzelfde vlak. Nét onder P1L22 werd P1L18 in profiel opgetekend en dit spoor werd wel in vlak geregistreerd. Het ging om S3, waarin een aantal stukken aardewerk werden teruggevonden die als ensemble gedateerd kunnen worden van de 10de tot de 12de eeuw. (zie figuur 16, figuur en bijlage 0).

In werkput 2 werd een wegdek teruggevonden als sporen S30 en S32, een ca. 5cm dik donkergrijs tot zwart pakket, vermengd met silexkeien en ijzerzandsteenfragmenten (zie figuur 17 en 18). S30 was langs westelijke en noordelijke zijde verstoord. S32 kon waargenomen worden vanaf het midden van de werkput en liep verder noordwaarts tot in het noordelijke profiel. Onder dit zwart pakket lag er een ca. 12cm dik blauwig grijs homogeen pakket, ontstaan ten gevolge van uitloging van het bovenliggende pakket (zie figuur 20). Opvallend was dat het wegtracé ter hoogte van de Grote Markt (S32) iets kleiiger en zwarter was dan het stuk in het zuiden van de werkput (S30).

Figuur 16: Profiel 1 in werkput 1. P1L22 werd aangeduid met een witte plastic prikker in het profiel. P1L18 is de donkerzwarte laag daar net onder.

Figuur 17: S30, zicht vanuit het westen.

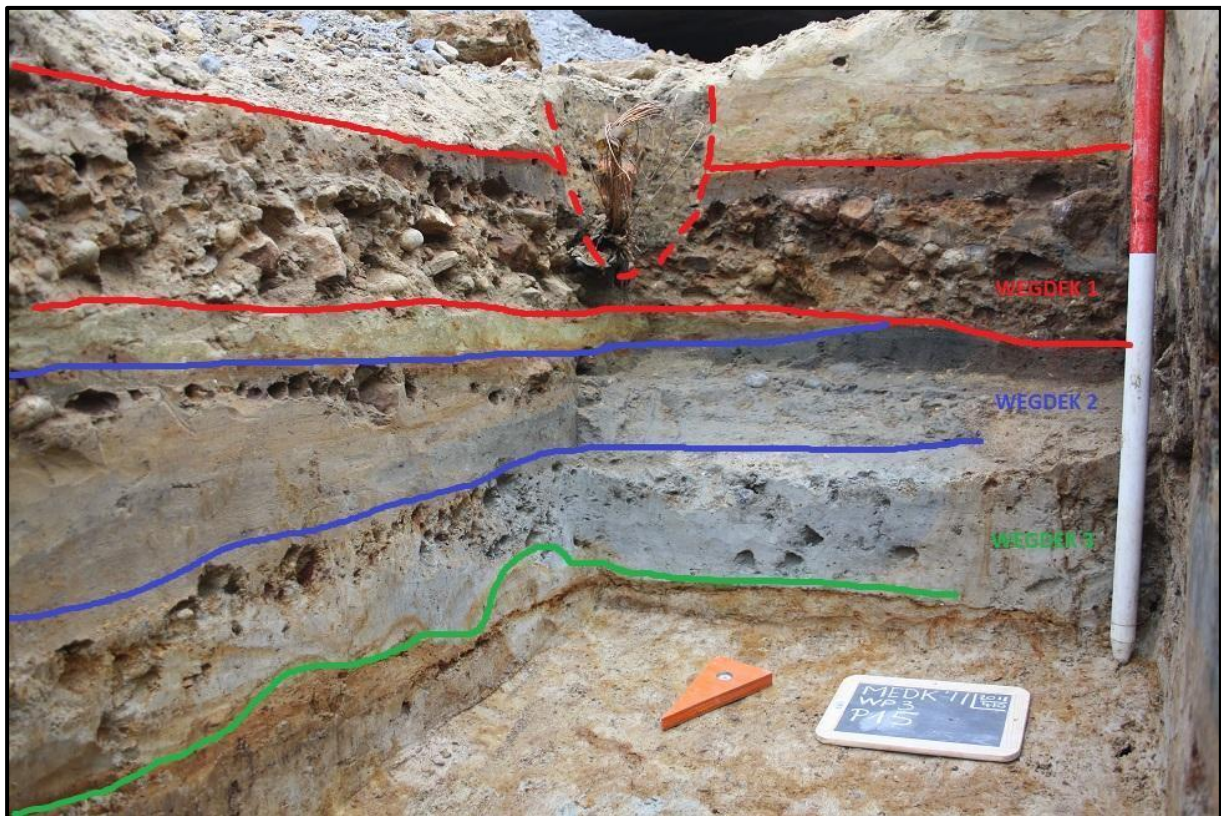

Figuur 18: Coupe op S32. Zicht vanuit het noorden.

Figuur 19: Zicht op profiel 6 in werkput 2. Doorheen het hele profiel was een zwarte band te volgen. De band bestond onderaan uit ronde keien en brokken ijzerzandsteen. Bovenop de stenen lag een pakket met een variabele dikte dat vrij veel scherven, leer en bot bevatte.

In werkput 3 ging het om lagen 3, 6, 8 en 10 in profiel 10. Het wegdek was noord-zuid georiënteerd en bevond zich op een diepte van +59,30m TAW. Een tweede wegtracé met gelijkaardige opbouw als S32 in werkput 2 werd ook teruggevonden in werkput 3 (zie figuur 20, wegdek 2). In profiel 15 kon duidelijk dezelfde gelaagdheid waargenomen worden. Het ging om een zwarte organische laag bestaande uit silexkeien en ijzerzandsteen, bovenop een grijze blauwe laag. Dit pakket bevond zich op een diepte van ca. +60,50m TAW. Boven dit pakket bevond zich een bruinig grijs pakket bestaande uit silexkeien en ijzerzandsteen (zie figuur 20, wegdek 1). Deze bevond zich op ca. +60,75 m TAW. Wegdek 3 in werkput 3 tot slot bevond zich op een diepte van +60,30m TAW (zie figuur 20, wegdek 3). Het ging om een wit tot grijs pakket met silexkeien en ijzerzandsteen.

Figuur 20: Zicht op profiel 10 en 15.

Figuur 21: Wegtracé in werkput 3. Zicht op profiel 10.

Figuur 22: Westprofiel in werkput 4 met de resten van het wegtracé. Zicht vanuit het zuidoosten.

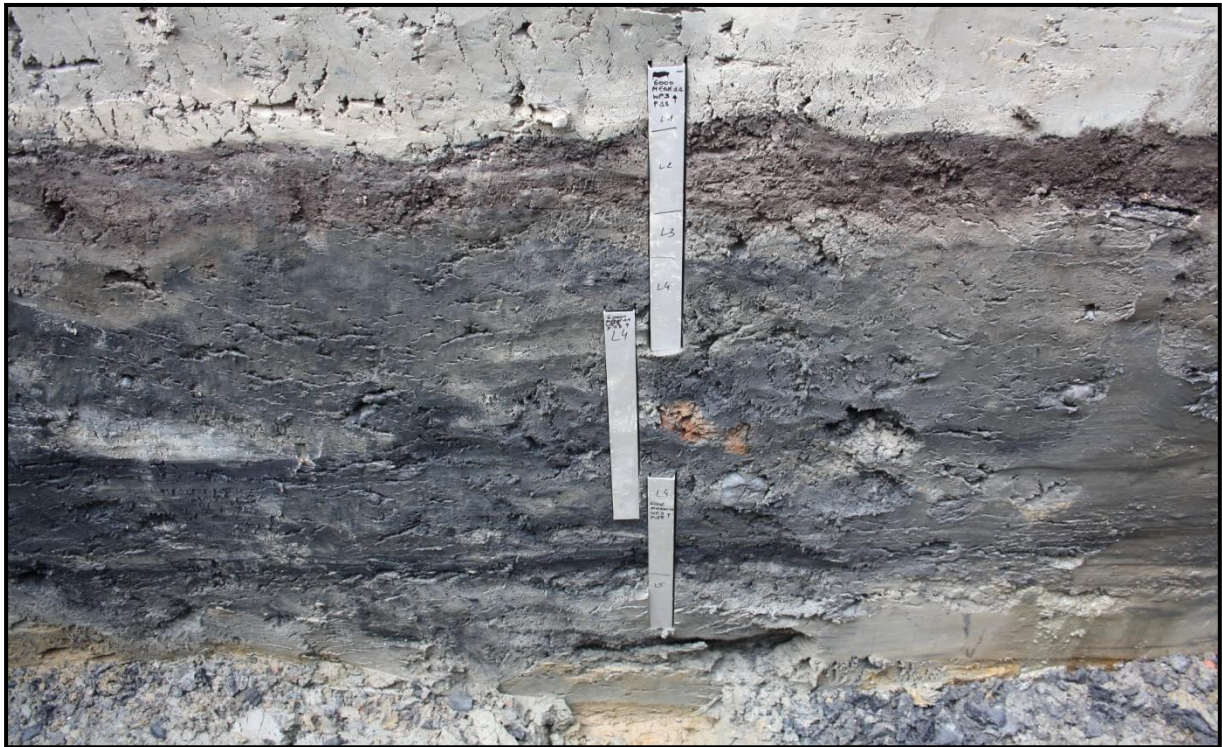
Figuur 23: Schervenmateriaal uit S3, te dateren in de volle middeleeuwen (zie ook bijlage 0 voor de tekeningen).

6.3. Gracht

Tijdens het onderzoek werd mogelijk een gracht aangesneden in een zijtak van werkput 3 (zie figuur 24). Deze was duidelijk zichtbaar in profiel 18 als lagen P18L1 tot en met P18L5. De bovenste vullingspakketten van de gracht bevonden zich op een diepte van +63,67m TAW, de onderste op ca. +62,82m TAW. De oriëntatie van de gracht kan voorzichtig worden geschat op zuidwest – noordoost. Het is moeilijk om een exacte oriëntatie toe te kennen aan de structuur omdat de werkput waarin ze gevonden werd erg smal was en er geen mogelijkheid was om uit te breiden. De gracht was minstens 80cm diep, de breedte kon niet worden ingeschat. De vullingspakketten waren scherp afgelijnd en hadden een lichtgrijze over donkerblauwe tot zwarte organische kleur. Uit de onderste vulling kwam organisch materiaal (leer) en dierlijk bot, waaronder een volledige paardenschedel, en aardewerk. Tijdens het onderzoek werden ook pollenstalen genomen van de volledige gracht (inventarisnummers 6000, 6001 en 6002, zie figuur 25).

Figuur 24: Noordoost - zuidwest georiënteerde gracht in profiel 18 in werkput 3. Zicht vanuit het zuidwesten.

Figuur 25: Pollenstalen in P18 (inventarisnummers 6000, 6001 en 6002).

6.4. Greppel

P1L5 in werkput 1 werd geïnterpreteerd als de vulling van een greppel, uitgegraven in de moederbodem. Het hoogst bewaarde punt bevond zich op een diepte van +60,13m TAW. De vulling bestond uit een vrij vast, donkerblauwig-grijze zandleem met inclusies van kleine spikkels en brokjes houtskool en verbrande leem (zie figuur 26).

Figuur 26: Zicht op de greppel in P1. Zicht vanuit het zuiden.

6.5. Drainage/afvoer

Halverwege werkput 1 werd tijdens het verdiepen gestoten op een noord-zuid georiënteerde drainagebuis (S11). Het ging om ca. 25cm lange cilindervormen met een diameter van ca. 10cm die langs één zijde een versmalling kenden om ze in elkaar te kunnen plaatsen (zie figuur 27 en 28).

Figuur 27: Zicht op S11 met de aanlegtrechter in het noordprofiel in werkput 1. Zicht vanuit het zuiden.

Figuur 28: Detail van S11. Zicht vanuit het noordoosten.

6.6. Riool

In werkput 4 werd een zuidwest-noordoost georiënteerde riool (S62) aangetroffen op een diepte van +64,42m TAW, ongeveer ter hoogte van huisnummer 220. Deze was opgetrokken in rode baksteen met afmetingen ca. 22,0 x 8,5 x 5,0cm. Het riool was opgebouwd uit vijf rijen bakstenen. De bovenste rij was bezet met zandmortel, waarop een nieuwe rij bakstenen van iets groter formaat gemetst was. Dit geheel (ca. 60cm hoog) werd tot slot overkoepeld (zie figuur 29).

Figuur 29: S62 in werkput 4. Zicht vanuit het noorden.

6.7. Afvalkuil

In werkput 1 werd één enkele afvalkuil teruggevonden (zie figuur 30), deze werd in vlak oorspronkelijk beschreven met de spoornummers S2, S3 en S4. S3 was scherp afgelijnd en bestond uit een blauwig zwart zeer humeus zandleempakket met zeer veel houtskoolspikkels, natuursteen en keien. S2 was uitloping van S3. S4 was scherp afgelijnd en bestond uit een vrij vast lichtblauwig grijs zandleempakket met zeer veel houtskoolspikkels (zie figuren 28, 29 en 30). In de kuil bevonden zich organische resten van leer (fragmenten van een schoenzool), textiel, dierlijk bot, bouwmetaal (ijzerzandsteen en baksteen/dakpan) en aardewerk.

Figuur 30: Zicht op S2, S3 en S4 in vlak 1 in werkput 1. Zicht vanuit het zuiden.

Figuur 31: Zicht op de afvalkuil in profiel in werkput 1. Zicht vanuit het zuidwesten.

Figuur 32: Detail van de zwarte vulling van de afvalkuil.

6.8. Kuilen net onder het wegdek

Onder het bestaande wegdek van werkput 3 werden twee kuilen aangetroffen in het vlak (S50 en S51). S51, met een diameter van ca. 1,50m, was iets groter dan S50, dat een diameter had van ca. 1m. Beide kuilen waren vrij scherp afgelijnd en hadden een onregelmatige tot cirkelvormige vorm. De vulling bestond uit puin en afvalmateriaal uit de Eerste Wereldoorlog zoals kogels, glas, leer en textiel. S50 bevatte zowel groen als wit glas. Daarnaast waren ook resten van gespen met stukken leer aan bewaard, textiel en een munitiekistje (zie figuur 45). S51 bevatte leerfragmenten van riemen.

Figuur 33: S50 in werkput 3. Zicht vanuit het westen.

6.9. Muurwerk

6.9.1. Werkput 1

In het midden van werkput 1 werden nog enkele resten van muurwerk gevonden. Het ging om S1, S12, S13, S14, S15 en S16. Alle muurresten volgden een noord-zuid oriëntatie. S12 bestond uit recent opgaand muurwerk in rode baksteen en bevond zich op een diepte van ongeveer +59,72m TAW. De muur was 50cm diep bewaard en was gemetst volgens onregelmatig patroon met zandmortel. Ten oosten van S12 bevond zich S14, op een diepte van ongeveer +60,10m TAW. Deze muur was opgebouwd uit rode halve bakstenen zonder metselverband. Daartussen bevond zich een zeer los donkergrijs puinpakket, bestaande uit grote hoeveelheden baksteenbrokken en resten van beton en cement (S13). Verder ten oosten bevond zich opgaand muurwerk waarvan de aanzet van het gewelf nog zichtbaar was langs zuidelijke zijde (S16). De aanzet van het gewelf bevond zich op een diepte van ongeveer +60,65m TAW en was opgebouwd uit mooi gemetste rode bakstenen met zandmortel. Tussen S14 en S16 bevond zich een vrij vast, donkergrijs zandig puinpakket met zeer veel baksteen en kalkmortel. Daarnaast werden ook resten ijzerzandsteen aangetroffen. Dit alles werd doorsneden door S1, een recentere vierkante betonnen overkapping (zie figuren 34 tot en met 37).

Figuur 34: S1, S12, S13, S14, S15 en S16 in werkput 1. Zicht van bovenaf vanuit het zuidwesten.

Figuur 35: S1, S12, S13, S14, S15 en S16 in werkput 1. Zicht van bovenaf vanuit het noordoosten.

Figuur 36: Resten van opgaand muurwerk van S12. Zicht vanuit het westen.

Figuur 37: Resten van muurwerk van S16. Zicht vanuit het oosten.

6.9.2. Werkput 3

In werkput 3 werden de resten gevonden van een kelder met deels bewaarde trap en vloer. S53 werd toegekend al overkoepelend spoornummer voor de kelder als geheel. S54 was de muur van de kelder, deze had een breedte van ca. 40cm en was 15 baksteenrijen hoog bewaard. Het hoogst bewaarde punt bevond zich op een hoogte van +65,22m TAW. S55 waren de treden van de trap. S56 was een deel van de keldervloer en bestond uit vierkante tegels van 15,0 x 15,0cm in dambordpatroon. S57 was een deel van de keldervloer dat bestond uit bakstenen met afmetingen 8,5 x 20,5cm in een halfsteens verband. De vloer bevond zich op een niveau van ca. +64,46m TAW. In de vloer was een klein bezinkputje gemaakt met afmetingen van 30,0 x 30cm en 35cm diep.

In het westelijk deel van werkput 3 werden ook bakstenen constructies teruggevonden. Het ging om S59, S60 en S61. S59 vormde een muurrestant die een kleine rechthoekige ruimte (2,50 x 1,30m) afbakende. S60 was een klein gootje van 14cm breed dat de vloer van de muur scheidde en S61 was de vloer, opgebouwd uit zogenaamde “Zweedse kasseien” met een onregelmatig patroon en onregelmatige afmetingen.

Figuur 38: Overzicht van de kelder in werkput 3. Zicht vanuit het noordwesten.

Figuur 39: Aanduiding van het opgaand muurwerk van de kelder (S54), de keldertrap (S55), de tegelvloer (S56) en de bakstenen vloer (S57).

Figuur 40: Gemetseld putje binnen S57.

Figuur 41: Aanduiding van het opgaand muurwerk (S59), het keldergootje (S60) en de onregelmatige kasseien vloer (S61). Zicht vanuit het oosten.

Vermeldenswaardig is nog S52 (+64,72 m TAW). Dit restant van opgaand muurwerk werd sterk verstoord bij de aanleg van nutsleidingen in het verleden. De muur kon gevolgd worden over een afstand van ca. 1,60m en was ca. 50cm breed en ca. 0,15 m diep bewaard (zie figuur 42).

Figuur 42: Aanduiding van het sterk verstoorde recente muurwerk (S52). Zicht vanuit het noorden.

7. DATERING EN INTERPRETATIE VAN DE VINDPLAATS

7.1. (IJzertijd) – Romeins – vroegmiddeleeuws

De inhumatie aangetroffen in werkput 1 kan mogelijk in deze ruime periode geplaatst worden. Tijdens het veldwerk en uit de zeefstalen kwamen geen duidelijke dateringselementen naar voor, tenzij één enkele scherf. Het ging om een handgevormd gereduceerd gebakken wandscherf met chamotteverschraling. Afgaande op deze scherf, de uitloging van de grafkuil en het ingraven in de moederbodem wordt deze begraafing voorlopig ruwweg gedateerd van Romeins tot vroegmiddeleeuws. Op basis van het handgevormde aardewerk kan deze inhumatie ook dateren uit de IJzertijd, maar aangezien inhumatiebegravingen voor West-Vlaanderen in de IJzertijd eerder zeldzaam zijn, wordt deze vroege datering uitgesloten. ¹⁴C datering op het botmateriaal zou eventueel uitsluitel kunnen geven, maar wordt in het kader van dit onderzoek niet aanbevolen als verdere piste. De inhumatie ligt alleen en maakt geen deel uit van een groter geheel. Indien er ooit in de omgeving van de begraafing nog andere elementen worden teruggevonden kan dit staal misschien een grotere rol spelen in dat onderzoek.

7.2. Volle en late middeleeuwen

7.2.1. Wegtracés

Het aardewerk horende bij S30 en S32 bestaat uit enkele scherven grijs aardewerk en één enkele scherf hoogversierd aardewerk. Dit laat een datering rond de 12de–13de eeuw toe. Dit komt overeen met de tekstdocumenten die zeggen dat deze Gentstraat al voor 1234 aangelegd was. Op een oude prentkaart van Mesen (zie figuur 41) met een foto uit de periode tussen 1900 en 1914 is langs westelijke zijde van de Grote Markt een gemetst bassin duidelijk zichtbaar. Deze vijver of drenkpoel zou tot in het begin van de 20ste eeuw in gebruik zijn geweest voor dieren en zou overeenkomen met de *floscum* die volgens historische bronnen al in de 12de eeuw in de nabijheid van de Grote Markt lag. Deze periode komt overeen met de datering van het wegtracé. Het is ook vrij waarschijnlijk dat het plein altijd heeft bestaan, met meerdere of mindere mate van bestrating. De overige twee wegtracés die aangesneden werden in werkput 3 zijn bijna alle met zekerheid herstellingen of uitbreidingen van het kruispunt Mesenstraat – Steenstraat. Dateerbare elementen hiervoor ontbreken echter.

Figuur 43: Zicht op de Grote Markt en de *floscum* of drenkpoel, die teruggaat tot in de 12de eeuw. Zicht vanuit het westen³¹.

³¹ Foto verkregen via Johan Beun.

7.2.2. Gracht

Op basis van het aangetroffen Maaslands wit aardewerk en grijs aardewerk werd de gracht in werkput 3 voorlopig gedateerd in de 13de eeuw. Tijdens het onderzoek werden pollenstalen genomen van de volledige gracht, respectievelijk inventarisnummers 6000, 6001 en 6002.

Mogelijk kan deze gracht gelinkt worden aan de tweede stadsomwalling, die aangelegd werd vóór 1228. Opmerkelijk is echter dat op deze plaats geen gracht verwacht werd. Het blijft dus gissen naar het hoe en waarom van deze gracht. Mogelijk gaat het om een aftakking/afbuiging van de buitenste stadsgracht.

7.2.3. Greppel

Uit de vulling kwamen vier wandscherven grijs aardewerk die (voorzichtig) gedateerd kunnen worden van de 11de tot de 13de eeuw.

7.2.4. Drainage

Uit de vulling van de drainage kwamen scherven van kruikwaar uit rood aardewerk. Een exacte datering blijft hier moeilijk wegens het mogelijk intrusieve karakter van de scherven. Deze is zeker jonger dan de afvalkuil (zie lager), wat een datering na de 13de eeuw oplevert. De buis zelf en het type wordt doorgaans gedateerd vanaf de 16de eeuw.

7.2.5. Riool

Het riool in werkput 4 kan op basis van de bakstenen gedateerd worden rond de 18de eeuw. Waarschijnlijk zal het riool de verbinding gevormd hebben tussen de twee kanten van de stadsomwalling.

7.2.6. Afvalkuil

Het aardewerk uit deze vulling bestond uit een met vingertoppen ingedrukte bodem uit roodbeschilderd aardewerk en een grote hoeveelheid grijs aardewerk, waaronder een doorboorde steelpan en kogelpotfragmenten. Dit laat een datering in de 12de–13de eeuw toe.

7.3. Recent

7.3.1. Afvalkuilen

Kuilen S50 en S51 kunnen op basis van hun inhoud zonder twijfel gedateerd worden als afvalkuilen uit het einde van de Eerste Wereldoorlog. Onder het gevonden materiaal zat een Britse Mills granaat, een Duitse handsteelgranaat, fragmenten van een kist en ook een volledige en volle kist (250 patronen) munitie voor het staande machinegeweer “MG/08” en fragmenten leer van riemen. Naar alle waarschijnlijkheid werd het materiaal in deze putten gedumpt na de oorlog en onder het huidige wegdek vergeten.

Figuur 44: Foto van Duitse soldaten met een MG08/15 machinegeweer en bijhorende munitiekist. Het is dit type munitiekist die ook werd teruggevonden in de afvalkuil (© http://mg08.de/Photogallerie0815/Bilder_0815.html).

Figuur 45: Foto's van koffer met inventarisnummer 57 uit kuil S51.

Figuur 46: Zicht op de patronen in de koffer door een gat in de zijkant.

Figuur 47: Zicht op de Duitse handsteelgranaten. Het hout is grotendeels verdwenen en de granaat zelf is erg verroest.

7.3.2. Muurwerk

7.3.2.1. Werkput 1

De muurresten in werkput 1 kunnen gedateerd worden in de 19de-20ste eeuw. Vermoedelijk gaat het om een riool/waterloop die overwelfd was en enkele herstellingsfasen gekend heeft. Dit geheel zal in de 20ste eeuw finaal met beton overkapt geweest zijn.

7.3.2.2. Werkput 3

De bakstenen constructies in werkput 3 (S55, S56 en S57) kunnen geïnterpreteerd worden als de resten van de kelder van het in de Eerste Wereldoorlog verwoeste café-restaurant Le Soleil (zie figuur 48). Op een laat 19de-eeuwse postkaart is duidelijk te zien

dat het huis op de hoek van de Ieperstraat en de Steenstraat veel meer uitstak naar het oosten dan vandaag het geval is. Na de Eerste Wereldoorlog werden bij de heropbouw van Mesen de huizen meer achteruitgebouwd zodat de overgang van de Gentstraat naar de Ieperstraat rechtlijniger verliep.

De geïsoleerde muurrest S52 kan niet verder worden geïnterpreteerd.

Figuur 48: Zicht vanuit de Ieperstraat richting het kruispunt Steenstraat – Ieperstraat. Het café-restaurant (aangeduid in rood) springt duidelijk naar voor ten opzichte van de rest van de bebouwing³².

³² Foto verkregen via Johan Beun.

8. SYNTHESE

In het kader van de dorpskernvernieuwing en de daarmee gepaard gaande riolerings- en wegenwerken in het centrum van Mesen (provincie West- Vlaanderen) voerde een team van Monument Vandekerckhove nv in 2011 en 2012 een archeologische opgraving uit op vier locaties op het tracé. Opdrachtgever voor het onderzoek was Cardoen nv, die als hoofdaannemer optreedt voor de infrastructuurwerken. De geplande wegeniswerken in het centrum werden in verschillende fasen aangepakt, met de bedoeling het archeologisch onderzoek op zo'n manier in te plannen dat de werken zo min mogelijk hinder onervonden. Het onderzoek werd gefaseerd gespreid over 4 werkputten en uitgevoerd volgens de bijzondere voorschriften opgesteld door Onroerend Erfgoed³³. ARCHEO₇ stond in de voor de begeleiding van het project.

Het archeologisch onderzoek leverde een aantal sporen op die een licht werpen op de lange geschiedenis van deze plek. Er werd één inhumatie aangetroffen ter hoogte van de Armentiersstraat. Deze kon ruwweg gedateerd worden in de Romeinse periode tot pakweg de vroege middeleeuwen. Voor een nauwkeurigere datering zou een ¹⁴C-analyse op het resterende botmateriaal eventueel uitsluitsel kunnen brengen. Daarnaast werden ook een enkele gracht, een afvalkuil en meerdere verspreid liggende wegtracés aangesneden. Deze kunnen op basis van het aardewerk en de ligging gekoppeld worden aan het laat- tot volmiddeleeuwse Mesen.

Het muurwerk dat werd aangetroffen in werkputten 1, 3 en 4 kan gedateerd worden van de 18de eeuw tot 20ste eeuw. De kelderresten in werkput 3 zijn te koppelen aan het in de Eerste Wereldoorlog verwoeste café–restaurant Le Soleil op de noordwestelijke hoek van het kruispunt Steenstraat–Mesenstraat.

Gezien de goede bewaringstoestand van de aanwezige sporen net onder de huidige bestrating wordt het ten zeerste aanbevolen om toekomstige vergravingen in de bodem te Mesen zeker verder op te volgen. Zelfs de weinige sporen die aanwezig waren in de 4 werkputten van het onderzoek tonen aan dat er minstens vanaf de volle middeleeuwen een duidelijke menselijke aanwezigheid was in Mesen en dat de sporen uit die periode goed en ondiep bewaard zijn onder het huidige looppniveau.

³³ *Bijzondere voorschriften bij de vergunning voor een archeologische opgraving: Mesen – Dorpskernvernieuwing.*

9. LITERATUUR

- **Uitgegeven bronnen**

- BEUN J., 1994. Een kleine stad met een grote geschiedenis, Tijdschrift van het Gemeentekrediet, jaargang 48, nummer 3.
- BEUN J., s.d. Geschiedenis van Mesen, geschiedkundig museum te Mesen.
- MASTERS P., 2012. Archaeological and Landscape Survey of Flanders Fields: Geophysical Survey of WW1, Cranfield Forensic Institute Report no. 54.

- **Onuitgegeven bronnen**

- *Bijzondere voorschriften bij de vergunning voor een archeologische opgraving: Mesen – Dorpskernvernieuwing.*
- DE GRUYSE J. & RYSSCHAERT C., 2009. Proefsleuvenonderzoek Mesen-Vierkoningenstraat, onuitgegeven rapport, Vlaamse Maatschappij voor Sociaal Wonen.
- DEWILDE M., 2004. Mesen - Armentiersstraat, onuitgegeven rapport.
- DEWILDE M. & WYFFELS F., 2011. Info geofysisch onderzoek i.k.v. WO I-erfgoedonderzoek.

- **Internetbronnen**

- http://belgica.kbr.be/nl/coll/cp/cpFerrarisCarte_nl.html
- <http://cai.erfgoed.net>
- <http://geo-vlaanderen.agiv.be/geo-vlaanderen/bodemkaart/>
- <http://geo-vlaanderen.agiv.be/geo-vlaanderen/straten/>
- http://mg08.de/Photogalerie0815/Bilder_0815.html
- <http://uurl.kbr.be>
- <http://www.wulfila.be/tw/query/?find=mesen&cat=1>
- <http://www.westhoekverbeeldt.be>

10. BIJLAGEN

- Bijlage 0: Aardewerk spoor 3
- Bijlage 1: Overzichtsplan
- Bijlage 2: Werkput 1
- Bijlage 3: Werkput 2
- Bijlage 4: Werkput 3
- Bijlage 5: Werkput 4
- Bijlage 6: Profiel 1 in werkput 1/Profiel 6 in werkput 2
- Bijlage 7: Profiel 20 en 21 in werkput 4
- DVD met foto's, plannen, veldtekeningen, inventarislijsten en het rapport.

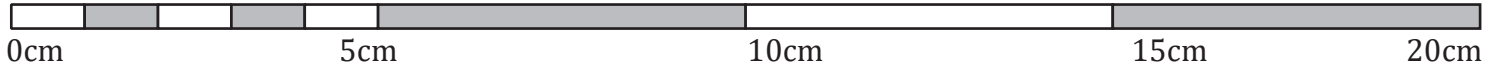
Archeologische Opgraving

Mesen

Dorpskernonderzoek

Bijlage 0

Aardewerk spoor 3

GROUP
MONUMENT

S3 - INR37
Kogelpot (De Grootte L3B)
10de tot vroege 13de eeuw

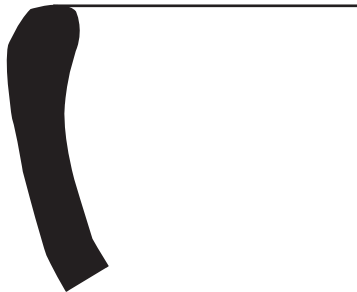
S3
Kogelpot (De Grootte L3)
9de tot vroege 13de eeuw
wss vroege 11de

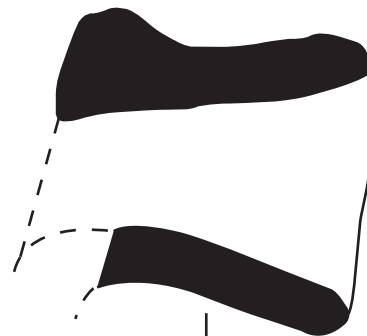
S3 - INR43
Steelman (?) (De Grootte L13A)

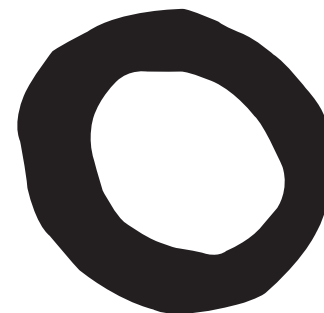
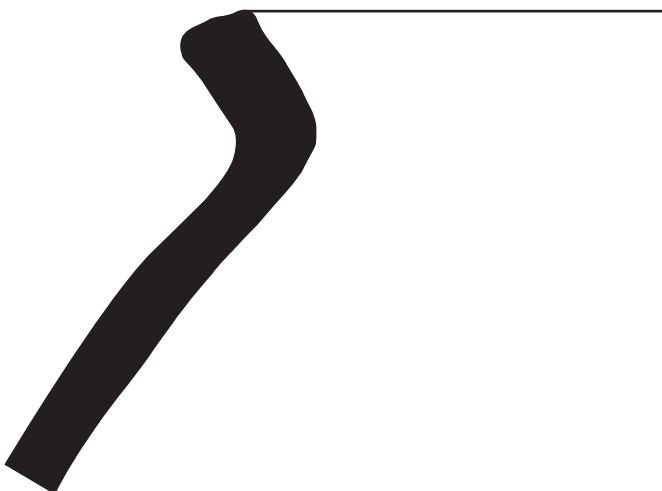
S3 - INR43
Steelman (De Grootte L13A)
Vingerindrukken aan de rand
vanaf vroege 11de eeuw, voornamelijk 12de eeuw

S3 - INR40
Steelman met holle steel die wand doorboord
10de tot vroege 13de eeuw

S3
Kogelpot (De Grootte L3)
9de tot vroege 13de eeuw
wss vroege 11de

Archeologische Opgraving Mesen Dorpskern

Bijlage 1
Overzichtsplan

 Onderzochte zone

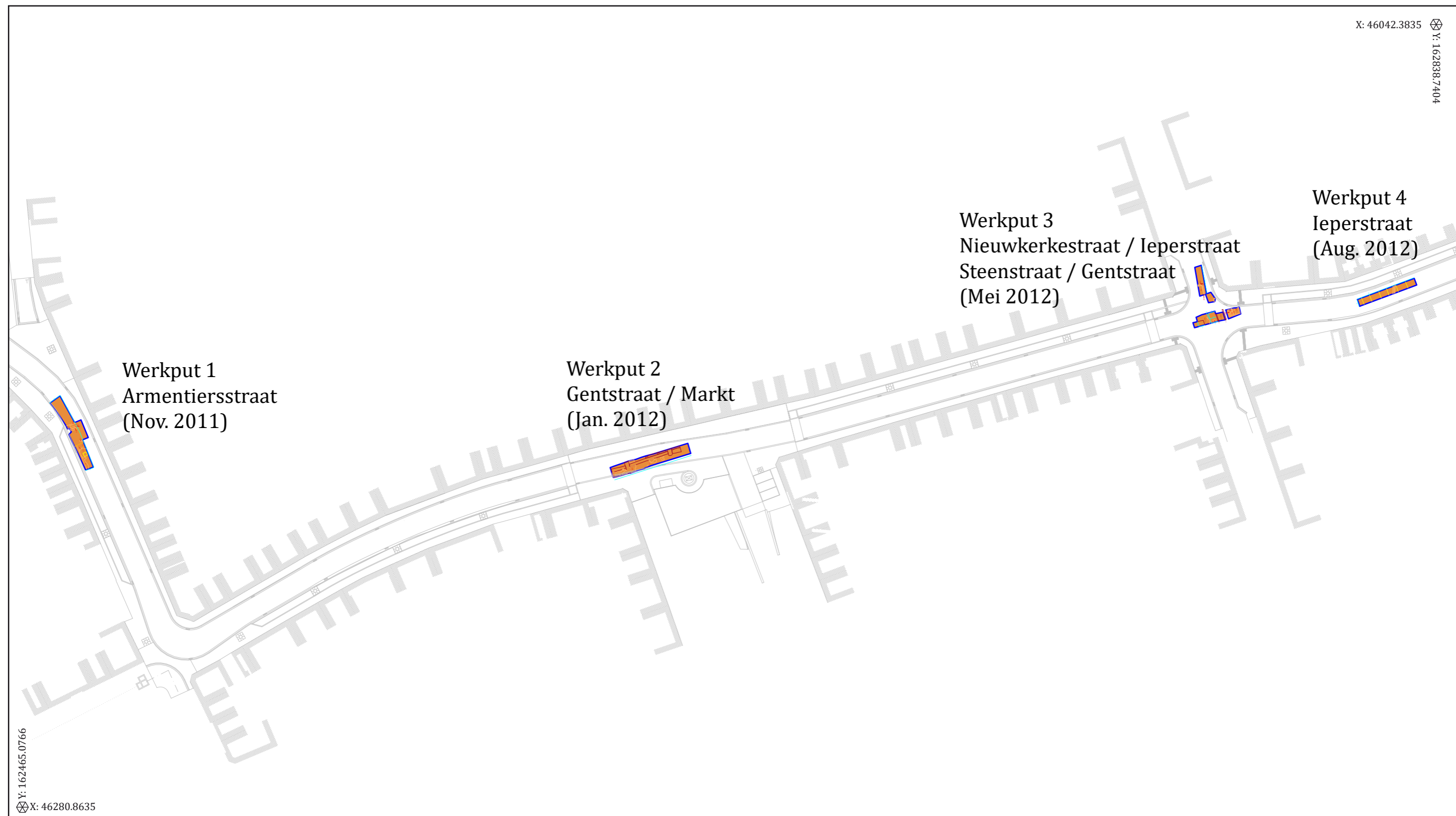
Verg.nr. 2011/410

Coördinaten in Lambert 72

GROUP
MONUMENT

0m 100m 200m 300m 400m

Archeologische Opgraving Mesen Dorpskernonderzoek

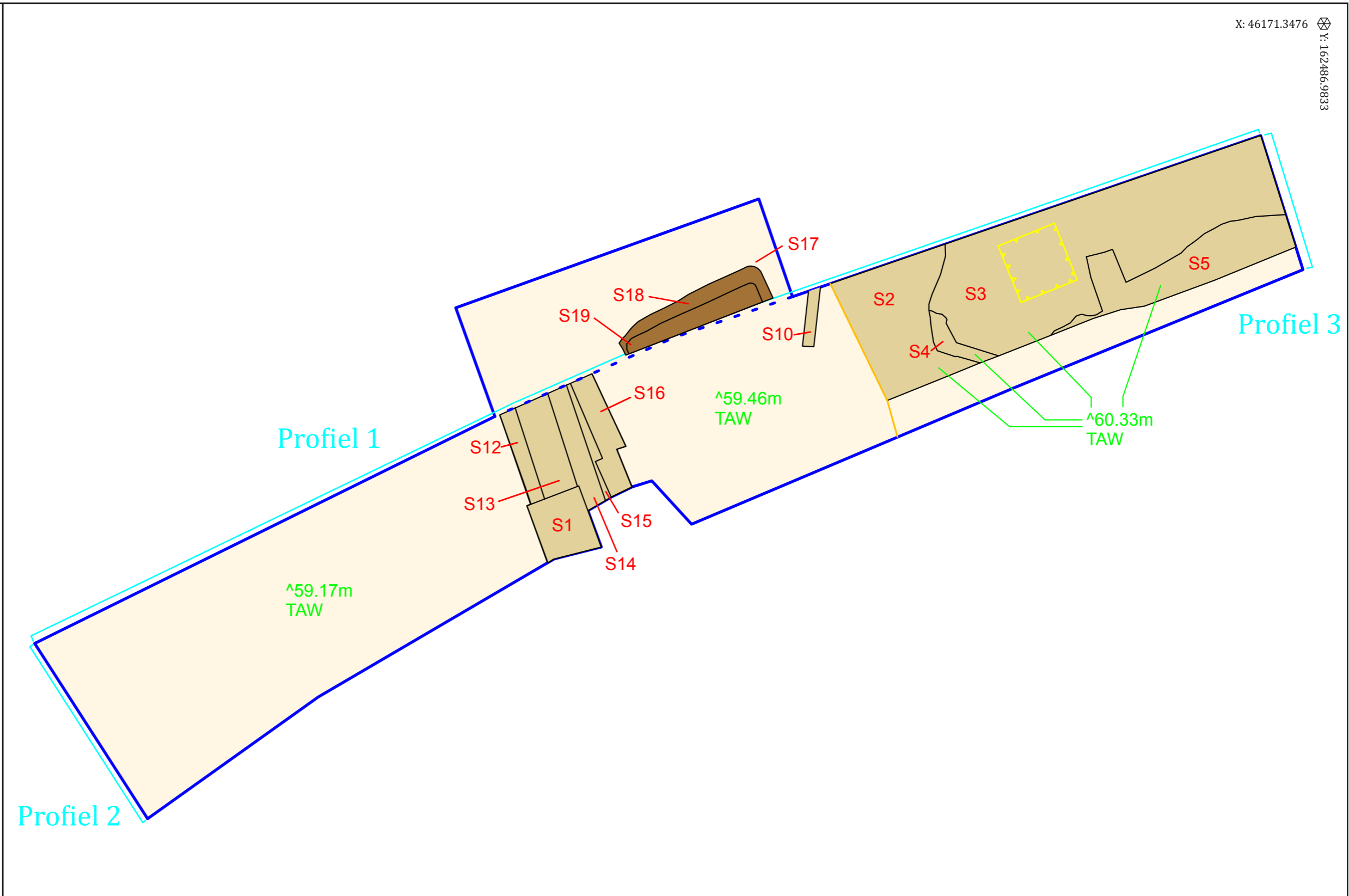
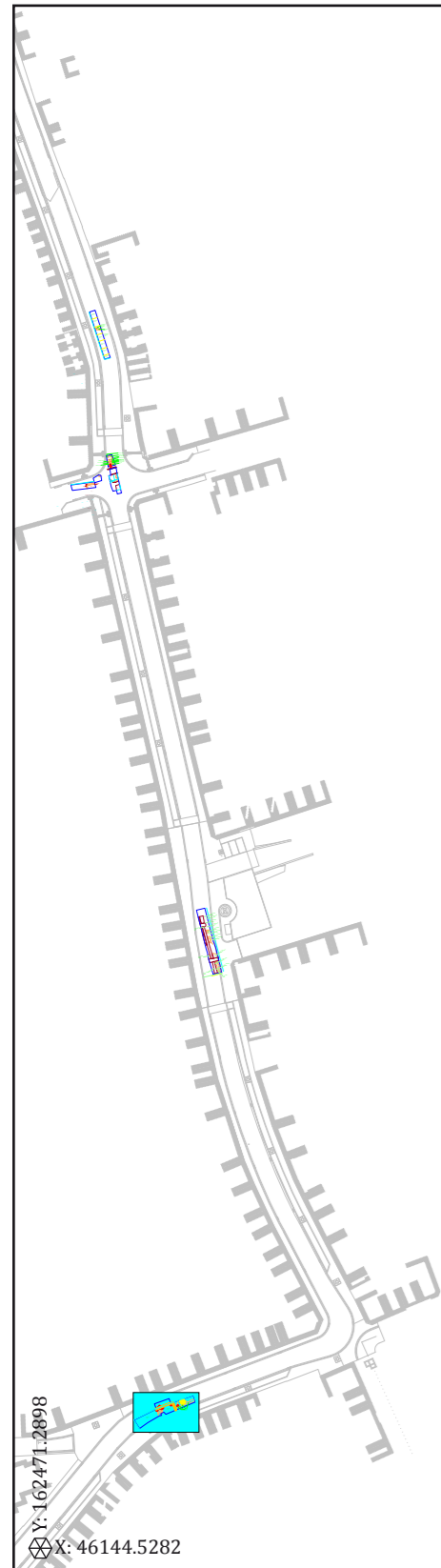
Bijlage 2
Werkput 1

- Opgegraven zone
- Spoorafbakening
- Spoornummer
- Inhumatie

Verg.nr. 2011/442

Coördinaten in Lambert 72

GROUP
MONUMENT

Archeologische Opgraving Mesen Dorpskernonderzoek

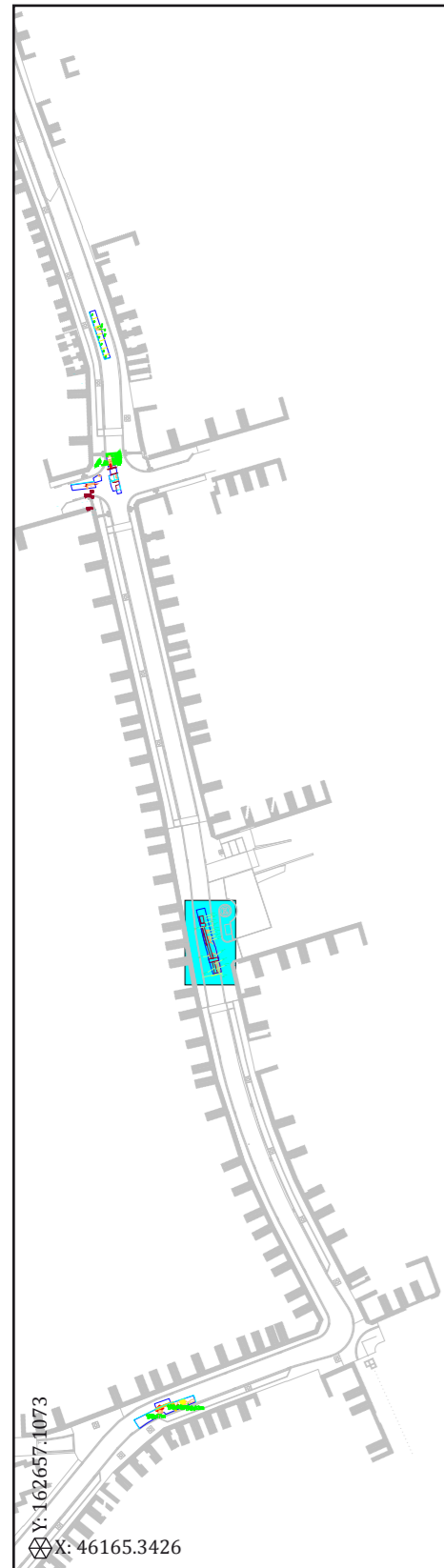
Bijlage 3
Werkput 2

- Opgegraven zone
- Sporen
- Spoornummers
- Verstoringen

Verg.nr. 2011/442

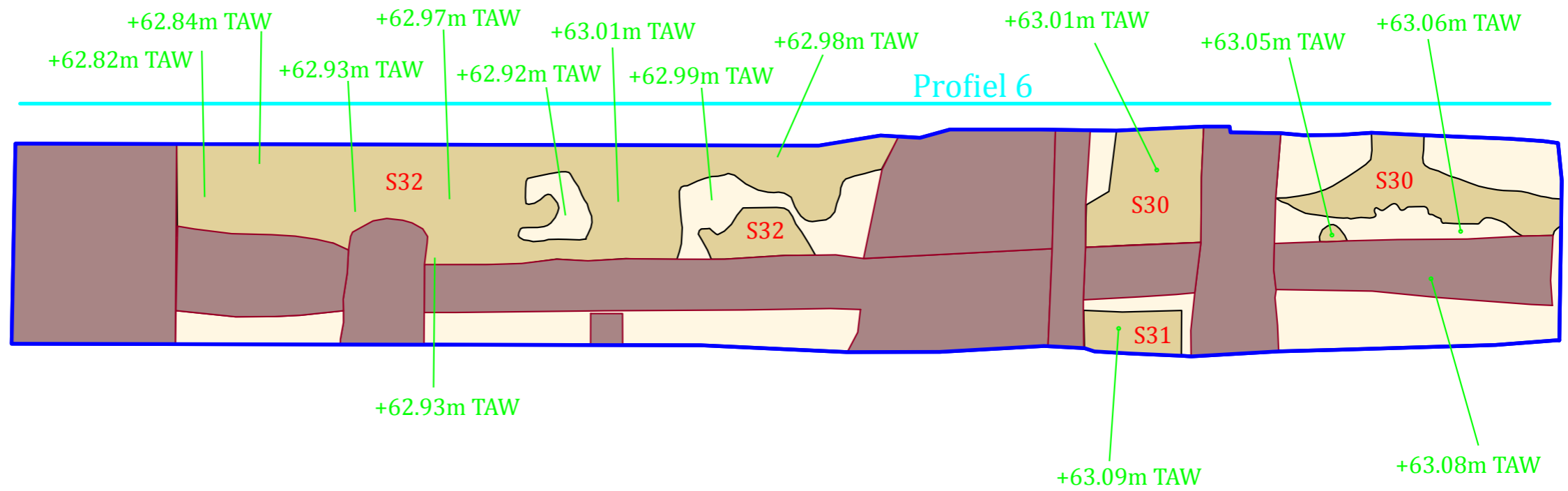
Coördinaten in Lambert 72

GROUP
MONUMENT

X: 46184.8856

Y: 162631.7381

Y: 162657.1073
X: 46165.3426

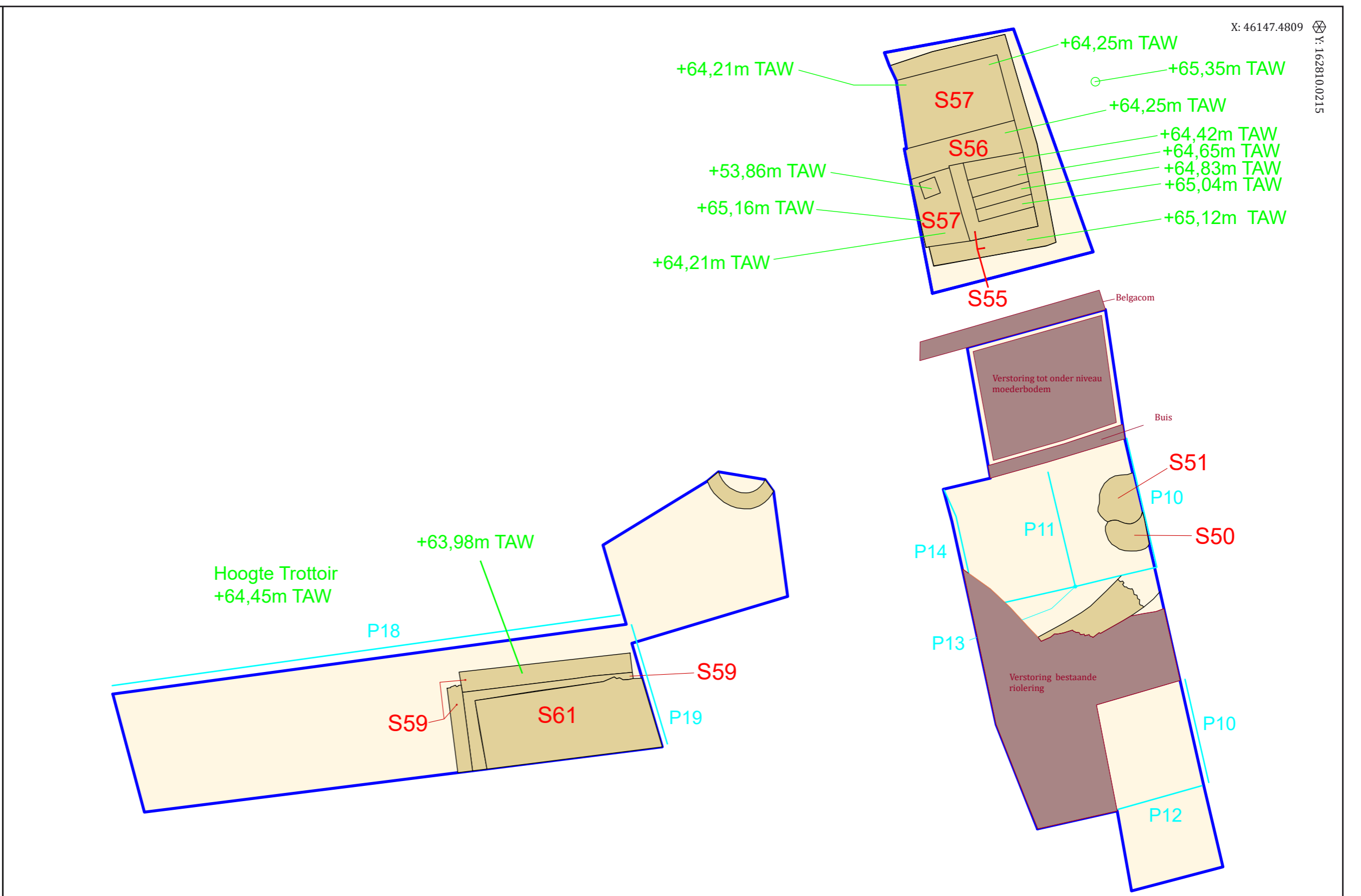
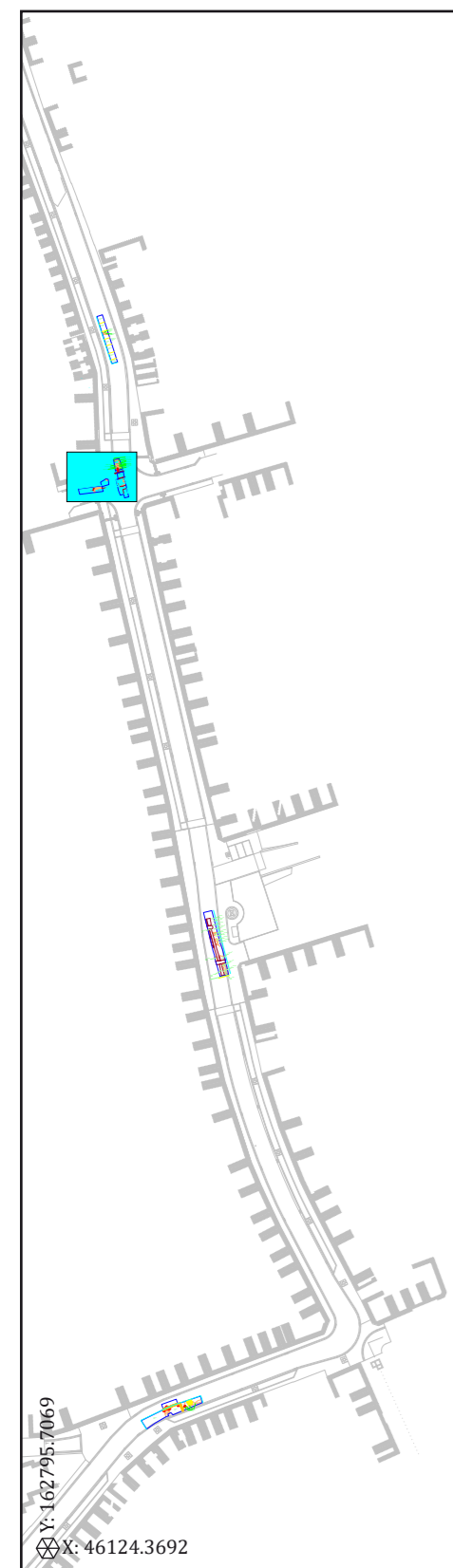
Archeologische Opgraving Mesen Dorpskernonderzoek

Bijlage 4
Werkput 3

- Opgegraven zone
- Sporen
- Verstoringen
- Profiel

Verg.nr. 2011/442

Coördinaten in Lambert 72 Y X

X: 46147.4809

Y: 162810.0215

Y: 162795.7069

X: 46124.3692

Archeologische Opgraving Mesen Dorpskernonderzoek

Bijlage 5
Werkput 4

- Opgegraven zone
- Natuurlijke sporen
- Postmiddeleeuwse en recente sporen
- Verstoringen

Verg.nr. 2011/442

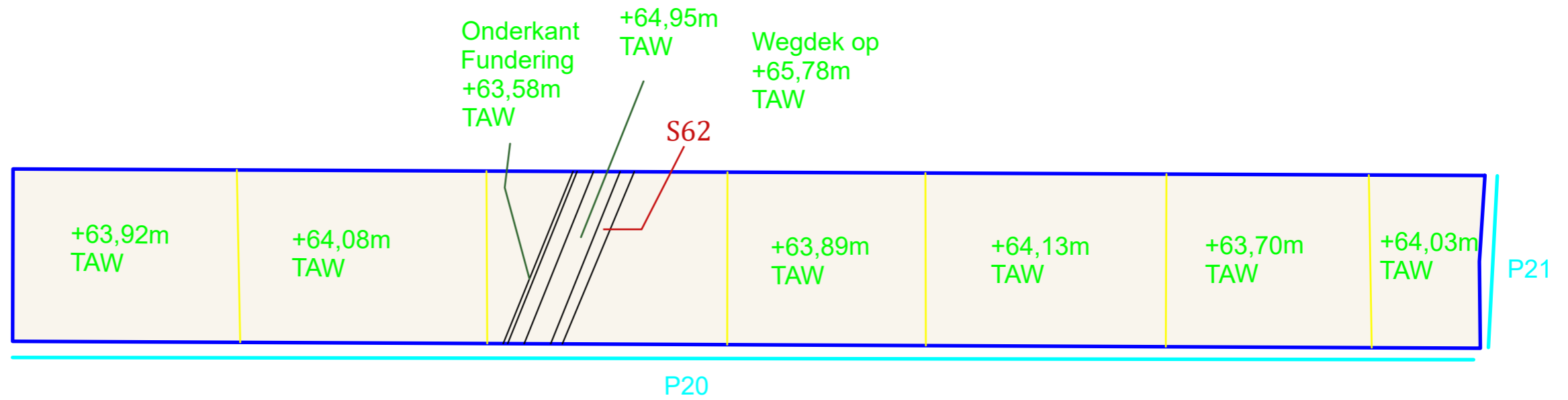
Coördinaten in Lambert 72 X

GROUP
MONUMENT

X: 46146.9687

Y: 162843.6495

Y: 162861.7229

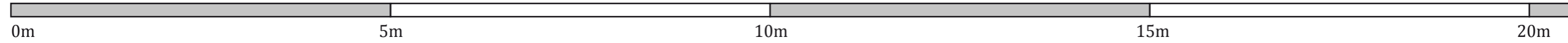
X: 46128.0180

Archeologische Opgraving Mesen Dorpskernonderzoek

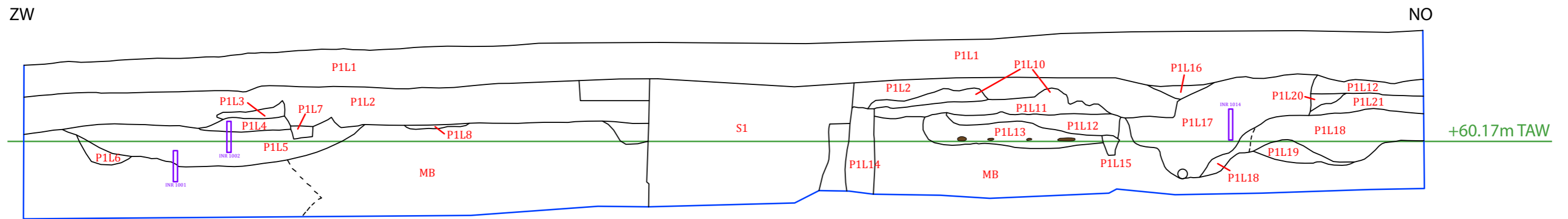
Bijlage 6
Profiel 1 in werkput 1
Profiel 6 in werkput 2

- Gelaagdheid
- Spoornummers
- Geslagen pollenbakken
- Hoogteterentie

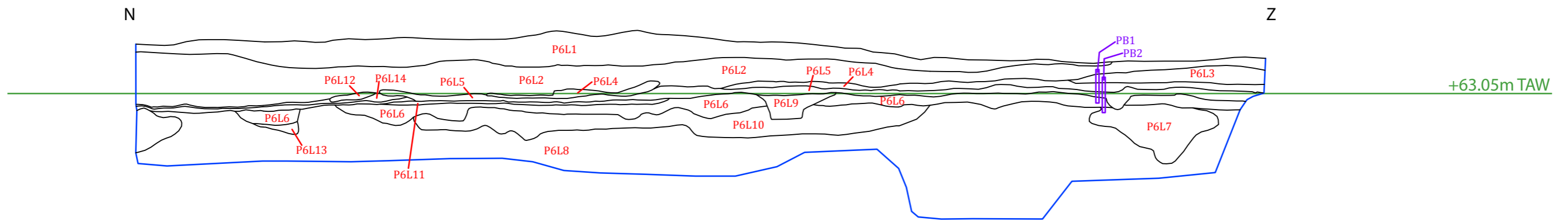
Verg.nr. 2011/410

Sleuf 1 - Profiel 1

Sleuf 2 - Profiel 6

Archeologische Opgraving Mesen Dorpskernonderzoek

Bijlage 7
Profiel 20 en 21 in werkput 4

- Gelaagdheid
- Spoornummers
- Hoogterefereentie

Verg.nr. 2011/410

GROUP
MONUMENT

0m 5m 10m 15m

